

T.C.
OSMANIYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

**BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARINDA DENETİM
GÖRÜŞÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ:
BORSA İSTANBUL'DA BİR UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT MAT

OSMANIYE / 2018

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARINDA DENETİM GÖRÜŞÜNÜ
ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR
UYGULAMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

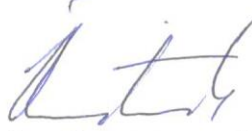
Murat MAT

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Servet ÖNAL
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Alpaslan YAŞAR

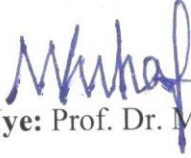
OSMANİYE / 2018

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

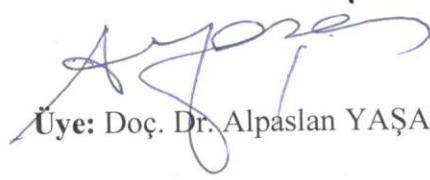
Bu çalışma, jürimiz tarafından İŞLETME Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Servet ÖNAL
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Mehmet CİHANGİR

Üye: Doç. Dr. Alpaslan YAŞAR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../2018.

Doç. Dr. Müjdat AVCI

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. .16/08/2018

Murat MAT

ÖZET

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARINDA DENETİM GÖRÜŞÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR UYGULAMA

MURAT MAT

Yüksek Lisans Tezi, İşletme Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Servet ÖNAL

Ağustos, 2018, 71 sayfa

Bu çalışmanın amacı; Borsa İstanbul'da imalat sanayi şirketlerinin verileri kullanılarak denetim görüşünü etkileyen faktörleri belirlemektir. Bu temel amaç doğrultusunda olumlu dışı denetim görüşünü etkileyen faktörler ile beraber sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşünü etkileyen faktörler incelenmiştir. Çalışmada, denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespit edilmesi için 2013-2017 döneminde Borsa İstanbul'da imalat sanayi sektörü şirketlerine ait finansal ve finansal olmayan veriler kullanılarak ikili lojistik regresyon ve multinominal lojistik regresyon yöntemleri ile analiz edilmiştir. Ayrıca, çalışmanın bulgularının güvenilirliğini test etmek için duyarlılık testi uygulanmıştır.

Sonuçlar, önceki denetim görüşünün olumlu dışında bir görüş olması ve denetim raporu gecikmesi değişkeninin olumlu dışında denetim görüşü üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu göstermiştir. İşletme büyüklüğü ise olumlu dışında denetim görüşü verilmesini negatif biçimde etkilemektedir. Ayrıca, önceki denetim görüşünün olumlu dışında bir denetim görüşü olması, denetim raporu gecikmesi ve işletmenin borçluluk düzeyi işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında denetim görüşü üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. İşletmenin büyüklüğü ve işletmenin likidite durumu ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Önceki denetim görüşünün olumlu dışında bir denetim görüşü olması sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü verilmesi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. İşletmenin büyüklüğü ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında

denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Çalışmanın duyarlılık testi sonucunda; çalışmanın önceki bulgularından farklı olarak şirketin likidite durumunun sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü verilmesinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü verilmesinde denetim raporu gecikmesi değişkeninin pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Bağımsız Denetim Görüşü, Olumlu Dışı Denetim Görüşü, İşletmenin Sürekliliği.

ABSTRACT**DETERMINING FACTORS AFFECTING AUDIT OPINION
IN INDEPENDENT AUDIT REPORTS: AN APPLICATION ON BORSA
ISTANBUL****MURAT MAT****Master Thesis / Department of Business Administration****Supervisor: Asst. Prof. Servet ÖNAL****August 2018, 71 pages**

The object of this paper is to determine the factors affecting audit opinions by using data from industry firms listed on Borsa Istanbul. On the direction of this main purpose, the factors affecting qualified audit opinion as well as factors, which affect going concern qualified audit opinion and non going qualified audit opinion have been examined. To determine the factors affecting audit opinion, the financial and non financial data of the industry firms listed on Borsa Istanbul has been analyzed by methods of binary logistic regression and multinomial logistic regression during the terms of 2013-2017. Moreover, robustness test is applied to check reliance of results of the study.

The results demonstrate that presence of prior qualified audit opinion and audit report lag variable are positively effective on qualified audit opinion . Also, company size affects issuing qualified audit opinion in a negative way. Moreover, it is found that prior qualified audit opinion, audit report lag variable and indebtness of company has an important and positive effect on going concern qualified opinion. There is a negative and significant relation between going concern qualified opinion and the variables of company size and liquidity position of company. The presence of prior qualified audit opinion has a positive and significant effect on the decision of non-going concern qualified opinion. There is a negative and significant relation between non-going concern qualified opinion and the company size. At the result of the robustness test, it is seen differently from previous research findings that liquidity of company is not significantly effective on issuing a going concern qualified audit opinion and audit report lag variable has a positive and significant effect on issuing a non-going qualified audit opinion.

Keywords: Audit Opinion, Qualified Audit Opinion, Going Concern.

ÖN SÖZ

Bağımsız denetim süreci sonucunda denetçinin finansal tablolara doğruluğuna ve güvenilirliğine ilişkin olarak sunduğu denetim görüşü paydaşların tam ve doğru biçimde bilgilendirilmesi ve finansal tablolara olan güvenin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede; bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörlerin neler olduğunun belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada olumlu dışında denetim görüşünü etkileyen faktörler ile beraber sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşünü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşünü etkileyen faktörler 2013-2017 döneminde Borsa İstanbul imalat sanayi şirketleri örnekleminde incelenmiştir.

Yüksek lisans eğitimimde ve tez çalışmamda bana deneyimi ve bilgisi ile yol gösteren ve bana katkı sağlayan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Servet ÖNAL'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu günlere gelmemde büyük emek veren ve tez yazım sürecimde beni destekleyen ve her zaman yanımda olan annem Mürsel MAT'a ve babam Sabri MAT'a ve ağabeyim Mesut MAT'a teşekkür ederim.

Bu tez OKÜBAP-2017-PT3-021 araştırma numarası ile Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne teşekkür ederim.

Murat MAT
Osmaniye/2018

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ.....	vii
KISALTMALAR.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problemin Tespiti	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi	3
1.4. Araştırmanın Literatüre Katkısı.....	4
1.5. Araştırmanın Planı	4

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Bağımsız Denetim	6
2.1.1. Bağımsız Denetim Kavramı	6
2.1.2. Bağımsız Denetimin Amacı.....	7
2.1.3. Bağımsız Denetimin Gerekliliği.....	8
2.2. Denetim Standartları	8
2.2.1. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları.....	9
2.2.1.1. Genel Standartlar.....	9
2.2.1.2. Çalışma Alanı Standartları	10
2.2.1.3. Raporlama Standartları	11
2.2.2. Uluslararası Bağımsız Denetim Standartları	11
2.2.3. Türkiye Denetim Standartları	12
2.3. Bağımsız Denetim Süreci	13
2.3.1. Denetim İşinin Alınması	13

2.3.2. Denetimin Planlanması.....	14
2.3.3. Denetim Programının Yürütülmesi	16
2.3.4. Denetimin Tamamlanması ve Raporlanması	18

BÖLÜM III

TÜRKİYE DENETİM STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE FİNANSAL TABLOLARA İLİŞKİN GÖRÜŞ OLUŞTURULMASI VE RAPORLANMASI

3.1. Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturulması.....	21
3.2. Görüş Türleri	23
3.2.1. Olumlu Görüş	23
3.2.2. Olumlu Görüş Dışındaki Denetim Görüşleri.....	24
3.2.2.1. Şartlı (Sınırlı) Olumlu Görüş	25
3.2.2.2. Olumsuz Görüş	25
3.2.2.3. Görüş Vermekten Kaçınma.....	26
3.3. İşletmenin Sürekliliği Denetimi ile Denetim Görüşü İlişkisi	27

BÖLÜM IV

LİTERATÜR TARAMASI

4.1. Ulusal Araştırmalar.....	29
4.2. Uluslararası Araştırmalar.....	31

BÖLÜM V

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARINDA DENETİM GÖRÜŞÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR UYGULAMA

5.1. Araştırmanın Amacı	37
5.2. Araştırmanın Hipotezleri	37
5.2.1. Denetim Kuruluşu Büyüklüğü.....	37
5.2.2. Önceki Denetim Görüşü Türü	38

5.2.3. Denetim Raporu Gecikmesi	39
5.2.4. Şirket Büyüklüğü.....	40
5.2.5. Finansal Başarısızlık.....	41
5.2.6. Likidite	42
5.2.7. Karlılık.....	43
5.2.8. Borçluluk	44
5.2.9. Büyüme	44
5.2.10. Faaliyet Devir Hızı	45
5.3. Araştırmanın Metodolojisi.....	46
5.3.1. Örneklem Seçimi	46
5.3.2. Araştırmanın Değişkenleri	47
5.3.3. Araştırmanın Modelleri	48
5.4. Araştırma Bulguları	49
5.4.1. Tek Değişkenli Analiz Sonuçları	49
5.4.2. Korelasyon Testi Sonuçları	52
5.4.3. Çok Değişkenli Analiz Sonuçları	55
5.4.3.1. İkili Lojistik Regresyon Sonuçları	55
5.4.3.2. Multinomial Lojistik Regresyon Sonuçları.....	57
5.4.4. Duyarlılık Testi Sonuçları	60
5.4.4.1. İkili Lojistik Regresyon Sonuçları	61
5.4.4.2. Multinomial Lojistik Regresyon Sonuçları.....	62

BÖLÜM VI

SONUÇ	63
KAYNAKÇA.....	66
ÖZGEÇMİŞ	71

KISALTMALAR

AICPA	: American Institute of Certified Public Accountants (Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü)
BDS	: Bağımsız Denetim Standardı
BİST	: Borsa İstanbul
IFAC	: International Federation of Accountants (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu)
IAASB	: International Auditing and Assurance Standard Board (Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu)
IASB	: International Accounting Standards Board (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)
IASs	: International Accounting Standards (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu)
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KAP	: Kamuyu Aydınlatma Platformu
KGK	: Kamu Gözetimi Kurumu
L.R.	: Lojistik Regresyon
Md.	: Madde
MLP	: Multilayer perceptron (çok katmanlı algılayıcı)
PNN	: Probabilistic Neural Network (Olasılıksal Yapay Sinir Ağı)
s.	: Sayfa
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TÜDEKS	: Türkiye Denetim Standartları Kurulu
vd.	: ve diğerleri

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Uluslararası Denetim Standartları Konu Başlıkları	12
Tablo 2. Olumlu Dışında Denetim Görüşü Türleri	25
Tablo 3. Araştırma Değişkenleri	47
Tablo 4. Sürekli Değişkenler İçin Tek Değişkenli Analiz Sonuçları.....	49
Tablo 5. Kategorik Değişkenler İçin Ki-Kare Testi.....	50
Tablo 6. Sürekli Değişkenler İçin Tek Değişkenli Analiz Sonuçları.....	51
Tablo 7. Kategorik Değişkenler İçin Ki-Kare Testi.....	52
Tablo 8. Birinci Örneklem İçin Bağımsız Değişkenlerin Korelasyon Testi Sonuçları..	53
Tablo 9. İkinci Örneklem İçin Bağımsız Değişkenlerin Korelasyon Testi Sonuçları....	54
Tablo 10. Modelin Omnibus Testi Sonuçları.....	55
Tablo 11. Hosmer ve Lemeshow Testi Sonuçları	55
Tablo 12. Model Özeti	55
Tablo 13. İkili Lojistik Regresyon Sonuçları.....	56
Tablo 14. Lojistik Regresyon Analizi Sınıflandırma Sonuçları.....	57
Tablo 15 Multinomial Lojistik Regresyon Sonuçları.....	58
Tablo 16. Multinomial Lojistik Regresyon Analizi Sınıflandırma Sonuçları.....	60
Tablo 17. Duyarlılık Testi Sonuçları.....	61
Tablo 18. Multinomial Lojistik Regresyon Sonuçları.....	62

BÖLÜM I

GİRİŞ

Finansal tablolarda yer alan verilerin karar alma süreçlerinde önemli bir yer tutması nedeniyle bu verilerin doğru ve güvenilir olması büyük önem taşımaktadır. Bağımsız denetim, finansal tablolarda sunulan bilgilerin doğruluğuna ve güvenilirliğine ilişkin denetçi görüşü finansal tablo kullanıcıları için değerli bilgiler sunmaktadır. Bu kapsamda; denetçi, finansal tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığına ilişkin bir görüş oluşturur (BDS 700, md. 10).

BDS 700 standartına göre; denetçi, finansal tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlandığı sonucuna varırsa olumlu görüş verir (BDS 700, md.16). BDS 705 standartına göre; denetçi, elde edilen denetim kanıtlarına dayanarak, bir bütün olarak finansal tabloların önemli yanlışlık içerdiği sonucuna varırsa veya bir bütün olarak finansal tabloların önemli yanlışlık içermediği sonucuna varmak için yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edemezse olumlu görüş dışında bir görüş verir (BDS 705, md.6). BDS 705 standardına göre; olumlu dışında bir görüş verileceği zaman kullanılacak üç farklı görüş türleri; sınırlı olumlu görüş (şartlı görüş), olumsuz görüş ve görüş vermektan kaçınma olarak belirlenmiştir (BDS 705, md. 2).

1.1. Problemin Tespiti

Denetçi, öngörülen birtakım denetim prosedürlerinin ardından elde ettiği denetim kanıtları ile birlikte mesleki yargısını kullanarak denetim görüşünü oluşturmaktadır. Denetim görüşünün oluşturulması, işletmeye ve denetçiye özgü çeşitli değişkenlerden etkilenebilen detaylı ve karmaşık bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan; denetçilerin, denetim görüşünü belirlenmesinde hangi faktörlerin etkili

olduğu ve denetim görüşünün tahmin edilmesi konusu uzun yıllardır ilgi çekmektedir. Özellikle geçtiğimiz yıllarda yaşanan denetim skandallarının ardından, bağımsız denetçilerin gerçeğe uygun denetim görüşü verip vermedikleri konusunda büyük tartışmalar yaşanmıştır. Denetim görüşü türünün finansal ve finansal olmayan değişkenler ile açıklanıp açıklanamayacağı hususu ciddi araştırma konusudur.

Bu çerçevede; bu çalışmanın temel problemi işletmeye olumlu dışında denetim görüşü verilmesinde hangi faktörlerin etkili olduğudur.

Bu temel problem doğrultusunda çalışmanın alt problemleri aşağıda sunulmuştur:

- 1.) Olumlu dışında denetim görüşünü etkileyen faktörler nelerdir?
- 2.) İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşünü etkileyen faktörler nelerdir?
- 3.) İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü verilmesini etkileyen faktörler nelerdir?
- 4.) Olumlu dışı denetim görüşü alan işletmeler ile olumlu denetim görüşü alan işletmeler hangi değişkenler için farklılaşmaktadır?
- 5.) İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında denetim görüşü alan işletmeler ile olumlu denetim görüşü alan işletmeler hangi değişkenler için farklılaşmaktadır?
- 6.) İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü alan işletmeler ile olumlu denetim görüşü alan işletmeler hangi değişkenler için farklılaşmaktadır?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Denetçi, denetim raporunda müşteri işletme tarafından sunulan finansal tabloların geçerli raporlama çerçevesine uygun bir biçimde hazırlanıp hazırlanmadığı hususunda görüş sunar. Denetim süreci sonucunda ortaya koyulan denetim görüşü, işletmenin finansal durumu ve finansal raporlarının güvenilirliği hakkında borç verenlere, yatırımcılara, hissedarlara, tedarikçilere ve devletin ilgili teşkilatlarına değerli bilgiler sunmaktadır. Denetim görüşünü etkileyen faktörlerin belirlenmesi başta denetçi ve müşteri işletme olmak üzere tüm finansal bilgi kullanıcıları için yararlı olacaktır.

Bu bakımdan; araştırmacıların denetim görüşünü açıklamaya ve tahmin etmeye yönelik araştırma modelleri geliştirdikleri görülmektedir. Denetim görüşü modelleri; denetim görüşünün belirlenmesinde, potansiyel bir müşterinin incelenmesinde, benzer durumda diğer denetçilerin verebilecekleri denetim görüşü kararı ile kıyaslama yapılmasında, denetimin denetimi sırasında, firma içinde kalite kontrol prosedürlerinde, denetçiye karşı denetim görüşünde ihmal iddiası ile aılabilecek davalarda kullanılabilir (Dopuch vd., 1987, s. 431).

Bu çalışmanın temel amacı, Borsa İstanbul'da işlem gören imalat sektörü işletmelerine ilişkin bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespitidir. Bu amaç doğrultusunda finansal ve finansal olmayan değişkenler yardımıyla olumlu dışında denetim görüşü verilmesinde etkili olan faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, çalışmada olumlu dışında denetim grşleri sürekliliğe ilişkin belirsizlik içerip içermeme durumuna göre ayrılarak sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında denetim görüşünü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışıdan denetim görüşünü etkileyen faktörler tespit edilmeye çalışılmıştır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespiti amacıyla 2013-2017 döneminde Borsa İstanbul'da imalat sanayi şirketleri öncelikle olumlu dışı denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespiti amacıyla 92 adet olumlu dışı denetim görüşü ile beraber 92 adet olumlu görüşü rastgele seçilerek toplam 184 adet gözlemden oluşan birinci veri seti oluşturulmuştur. Çalışmada, sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü verilmesini etkileyen faktörlerin tespiti amacıyla olumlu denetim görüşü, sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü gruplarından oluşan çalışmanın ikinci veri seti elde edilmiştir.

Bu çalışmada, yukarıda sunulan araştırma problemlerine cevap aramak amacıyla tek değişkenli analiz yöntemlerinden t-testi ve çok değişkenli istatistiki yöntemlerden lojistik regresyon ve multinominal lojistik regresyon yöntemleri kullanılmış ve bulguların güvenilirliğinin test edilmesi amacıyla duyarlılık testi uygulanmıştır.

1.4. Araştırmanın Literatüre Katkısı

Bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörlere ilişkin yapılan çalışmalara bakıldığında gelişmiş ülkeler örneğinde yapılan çalışmaların yoğunlukta olmasına rağmen Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmaların yakın geçmişte başladığı ve oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Ayrıca, yapılan bu çalışmalarda genellikle olumlu dışı denetim görüşlerini etkileyen faktörlerin tespitinin amaçlandığı ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içerip içermeme durumuna göre denetim olumlu dışı denetim görüşünü etkileyen faktörlerin ayrı ayrı tespit edilmesi hususunda literatürde bir boşluk olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın, 2013-2017 döneminde Borsa İstanbul'da olumlu dışı denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespiti ile literatürü zenginleştirilmesi beklenmektedir. Ayrıca, bu çalışmanın sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşünü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespiti ile literatürdeki boşluğun doldurulması hedeflenmektedir.

1.5. Araştırmanın Planı

Denetim görüşünü etkileyen faktörlerin neler olduğunun araştırıldığı bu tez giriş ve sonuç bölümü dahil toplam altı bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; problemin tespiti, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın yöntemi, araştırmanın literatüre katkısı ve araştırmanın planı bölümlerinden oluşan tezin giriş bölümüdür.

Çalışmanın ikinci bölümünde; bağımsız denetim kavramı, bağımsız denetimin amacı ve gerekliliği, bağımsız denetim standartları ve bağımsız denetim sürecine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; denetim görüşü oluşturulması ve raporlanmasına ilişkin esaslar ve işletmenin sürekliliği denetimi ve denetim görüşü ilişkisi Türkiye Denetim Standartları çerçevesinde açıklanmıştır. Bu bölüm; bağımsız denetim görüşünün oluşturulması, olumlu görüş ve olumlu dışı denetim görüşü türleri ve işletmenin sürekliliğinin denetiminin denetim görüşüne etkisi hakkında bilgiler içermektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde; bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespit edilmesi kapsamında denetim literatüründe yer alan ulusal ve uluslararası araştırmalara yönelik literatür taramasına yer verilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde; denetim görüşünü etkileyen faktörlerin neler olduğunu belirlemeye yönelik Borsa İstanbul imalat sanayi şirketleri örnekleminde yapılan istatistiki yöntemlerin kullanıldığı uygulama yer almaktadır. Bu bölümde, araştırmanın amacı, araştırma hipotezlerinin geliştirilmesi, araştırmanın metodolojisi ve istatistiki analizler sonucu elde edilen bulgular yer almaktadır.

Çalışmanın altıncı ve son bölümünde ise yapılan çalışmada tespit edilen bulgular genel olarak ortaya konduktan sonra çalışmanın kısıtlarına ve literatüre katkısına yer verilerek konuyla ilgili gelecekte yapılabilecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Bağımsız Denetim

Bağımsız denetime ilişkin kavramsal ve teorik açıklamaların yer aldığı bu bölümde, bağımsız denetim kavramı, bağımsız denetimin amacı ve bağımsız denetimin gerekliliğine ilişkin olarak bilgiler sunulmuştur.

2.1.1. Bağımsız Denetim Kavramı

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) (2006) tarafından yapılan tanıma göre bağımsız denetim “işletmelerin kamuya açıklanacak veya Kurulca istenecek yıllık finansal tablo ve diğer finansal bilgilerinin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla bağımsız denetim standartlarında öngörülen gerekli tüm bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak, defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanmasını” şeklinde ifade edilmektedir.

Çaldağ (2007, s. 42)’a göre ise bağımsız denetim “işletmenin mali tablolarında sunulan bilgilerin doğru, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ile yasalara uygun olup olmadığı konusunda bir kanaate ulaşmak amacı ile işletmenin iç kontrol sistemi ve muhasebe sisteminin, konusunda uzman bağımsız denetçi tarafından incelenmesi” olarak tanımlanmıştır.

Karacan ve Uygun (2016, s. 54)’a göre bağımsız denetim “müşterilerine profesyonel denetim hizmeti sunan, serbest meslek erbabı olarak kendi nam ve hesabına çalışan veya bu faaliyetini bir denetim şirketine bağlı olarak sürdüren denetçi veya denetçiler tarafından işletmenin talebi ile bir denetim sözleşmesi çerçevesinde işletmenin finansal tablolarının denetimi ile uygunluk ve performans denetimlerinin yapılmasıdır” şeklinde tanımlanmıştır.

Usul (2015, s. 14)'a göre ise bağımsız denetim “bir işletmenin finansal tablolarının ve diğer finansal bilgilerinin; Finansal Raporlama Standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak; defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması sürecidir.”

Usul (2015, s. 14) bağımsız denetimin tanımını aşağıdaki biçimde ayrıştırmıştır:

- ✓ İşletmenin hazırlamış olduğu finansal tabloların ve diğer mali bilgilerin Finansal Raporlama Standartlarına uygun ve doğru biçimde hazırlanıp hazırlanmadığını denetler,
- ✓ Bu amaçla finansal tablolara ilişkin olarak kanaate ulaşmak için yeterli güvence sağlayacak miktar ve tutarda denetim kanıtı toplar,
- ✓ Denetim kanıtlarını toplamak için denetim standartlarının öngördüğü denetim tekniklerini uygular,
- ✓ Ulaşılan sonucu bir raporla ilgililere iletir.

2.1.2. Bağımsız Denetimin Amacı

Finansal tabloların bağımsız denetçi tarafından denetlenmesinin amacı finansal tabloların bir bütün halinde finansal durumu, faaliyet sonuçlarını, finansal durumdaki değişimleri ve nakit akışlarını genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ışığında, dürüst bir biçimde sunmakta olduğu hususunda bir yargıya varmaktır (Güredin, 2010, s. 21).

Usul (2015, s. 2-4) finansal tabloların denetiminin amaçlarını aşağıdaki biçimde açıklamaktadır:

1. Bilgilendirme Amacı: Bağımsız denetçi; işletmenin tarafından hazırlanmış olan mali raporların doğru, dürüst ve yasal hükümlere ve Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun biçimde hazırlanmış olup olmadığını ilgililere bildirerek; işletme ile ilgili karar alıcılara işletmenin finansal durumu hakkında bilgi verecektir.

2. Koruyucu Amaç: Denetçi, işletmenin hazırlamış olduğu finansal raporları incelemesi sonucunda işletmenin durumu ile ilgili kanaatini ilgililere bildirerek, karar alıcıları kötü niyetli durumlara karşı korumuş olur.
3. Caydırıcı Amaç: İşletmenin finansal tablolarının bağımsız denetimden geçeceğini bilen kötü niyetli yönetici veya çalışanlar hileli işlemlerin ortaya çıkması durumuna karşı böyle bir işleme yönelmeyeceklerdir.
4. İşletme Yönetiminin İddialarının İncelenmesi Amacı: Denetçi, işletmenin finansal tablolarını denetlerken aynı zamanda da işletme yönetiminin iddialarının ne derecede gerçeği yansıttığını denetler.

2.1.3. Bağımsız Denetimin Gerekliliği

İşletme ile ilgili karar alıcı konumunda olan kişi veya kurumlar işletmeye ait doğru ve güvenilir bilgiye gereksinim duymaktadırlar. Toplumun büyümesi, ekonomik hayatın gelişerek karmaşıklaşması güvenilir bilgiye duyulan ihtiyacı arttırmaktadır (Güredin, 2010, s. 3). Bilgi kullanıcılarının doğru, güvenilir ve tutarlı ekonomik kararlar almaları kararların dayandığı finansal bilgilerin doğru ve güvenilir olmasına bağlıdır (Selimoğlu ve Uzay, 2011, s. 3).

Bilginin güvenilirliğinin sağlanması ise işletmenin finansal bilgilerinin denetimi ile mümkün olmaktadır. Ancak denetimin bilgiye ihtiyaç duyan ilgililer tarafından ayrı ayrı yapılması olası görünmemektedir. Başka bir ifade ile ilgililerin sunulan bilgileri kaynağından doğrudan incelemeleri hem maliyet hem de zaman açısından imkansızdır. Bu nedenle, denetimin ilgili taraflar hem onlardan hem de işletmeden bağımsız ve tarafsız kişiler veya kurumlar tarafından yürütülmesi gerekmektedir. Böylece yapılacak denetimin sonucunda ihtiyaç duyulan güvenilir bilgiye ulaşılabilir (Kaval, 2008, s. 7).

2.2. Denetim Standartları

Denetimde belirli bir düzeyde kalitenin sağlanmasını sağlamak adına geliştirilmiş olan denetim standartlarından Genel Kabul Görmüş denetim Standartları, Uluslararası Bağımsız Denetim Standartları ve Türkiye Denetim Standartlarına ilişkin açıklamalar çalışmada bu başlık altında açıklanmıştır.

2.2.1. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları

Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları 1947 yılında Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA) tarafından sunulmuş ve günümüzde halen kullanılmaya devam etmektedir (Usul, 2015, s. 38). Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları kısa, rehber niteliğinde, yol gösterici, genel kapsamlı standartlardır (Karacan ve Uygun, 2016, s. 85). Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları denetçilere ayrıntılı şekilde yönlendiren ve onlara denetim esnasında neler yapmaları gerektiği, hangi denetim yöntemlerini kullanmaları gerektiği hususunda ayrıntılı bilgiler sunan standartlar değildir (Gücenme, 2004, s. 32). Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları; genel standartlar, çalışma alanı standartları ve raporlama standartları şeklinde üç ana başlıktan oluşmaktadır.

2.2.1.1. Genel Standartlar

Genel standartlar, denetçinin özellikler ve denetim çalışmasının kalitesi ile ilişkili esaslardan oluşur (Gücenme, 2004, s. 32). Bu standartlar, denetçinin karakterlerine, davranışlarına ve mesleki eğitimlerine ilişkin esasları içermesi nedeniyle “kişisel standartlar” olarak da adlandırılırlar (Güredin, 2010, s. 43). Genel standartlar; mesleki eğitim ve deneyim standardı, bağımsızlık standardı, mesleki dikkat ve özen standardı olmak üzere üç gruptan oluşmaktadır.

1. Mesleki Özen ve Denetim Standardı: Bu standart, denetim faaliyetinin ancak gerekli teknik eğitim ve yeteneğe sahip uzman kişilerce yürütülebileceğini belirtir (Güredin, 2010, s. 43).
2. Bağımsızlık Standardı: Bu standart, denetçinin müşteri baskısına karşı koyabilme ve alacağı denetim kararlarında tarafsızlığını koruyabilme becerisine sahip olabilmesini gerektirir (Haftacı, 2016, s. 25). Meslek mensupları mesleklerini icra ederken bağımsızlıklarına gölge düşürecek ilişkilerden ve davranışlardan sakınmalıdır (Gücenme, 2004, s. 33). Bu standart, denetçinin hem gerçekte hem de görünürde bağımsız olmasını gerektirir (Kepekçi, 2004, s. 18)

3. Mesleki Dikkat ve Özen Standardı: Bu standart, denetçinin denetim faaliyetleri boyunca gerekli tüm dikkat ve özeni göstermesini gerektirir (Selimoğlu ve Uzay, 2011, s. 15).

2.2.1.2. Çalışma Alanı Standartları

Çalışma alanı denetçinin denetim işlevini yerine getirirken uyması gereken kıstasları ortaya koyar (Usul, 2015, s. 38). Çalışma alanı standartları, denetimin planlanması ve gözetim standardı, iç kontrolün incelenmesi standardı ve kanıt toplama standardı olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

1. Denetimin Planlanması ve Gözetim Standardı: Bu standart, denetçinin yapacağı çalışmayı mutlaka ve iyi bir biçimde planlaması ve varsa yardımcılarını uygun bir biçimde gözetim altında tutması gerekliliğini belirtir (Selimoğlu ve Uzay, 2011, s. 15).
2. İç Kontrolün İncelenmesi Standardı: Denetim çalışmalarının yönlendirilmesinde en önemli adım, işletmenin iç kontrol yapısının güvenilir bilgi sağlamadaki başarısına ilişkin alınacak karardır (Bozkurt, 2018, s. 41). Denetçinin, işletmedeki mevcut iç kontrol sisteminin hem yeterli kontrol yöntem ve usullerinden oluşup oluşmadığını nitelik ve nicelik yönünden değerlendirmesi, hem de sistemin etkin çalışıp çalışmadığı hususunda inceleme yapması ve inceleme sonucuna göre sistemi doğru ve güvenilir bilgi üretip raporlaması yönünden değerlendirmesi gerekir (Selimoğlu ve Uzay, 2011, s. 16). Bir işletmede etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı, sunulan finansal raporların doğruluk ve güvenilirliğini yükseltir (Güredin, 2010, s. 46).
3. Kanıt Toplama Standardı: Bu standart, denetlenen finansal tablolar hakkında görüşe ulaşabilmek ve bu görüşe dayanak oluşturmak için yeterli ve güvenilir düzeyde kanıt toplanmasını öngörmektedir (Selimoğlu ve Uzay, 2011, s. 16). Denetçinin toplaması gereken denetim kanıtlarının miktarı, müşteri işletmenin iç kontrol sisteminin yeterliliğine, denetim konusu hesap alanlarının özelliklerine ve müşteri işletmenin durumuna göre saptanır (Karacan ve Uygun, 2016, s. 77).

2.2.1.3. Raporlama Standartları

Raporlama standartları, denetim raporunun yapısına ve hazırlanmasına ilişkin ilkeleri içermektedir (Güredin, 2010, s. 50). Raporlama standartları; genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk standardı, tutarlılık standardı, tam açıklama ilkesine uyum standardı, görüş bildirme standardı olmak üzere dört başlıktan oluşmaktadır.

1. Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine Uyum Standardı: Bu standarda göre; denetçi, denetimini yürüttüğü şirketin muhasebe kayıtlarının işlenmesi ve finansal tabloların hazırlanması sırasında genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uyulup uyulmadığını sorgulamak, incelemek ve görüşünü bildirirken bu ilkelere uyulup uyulmadığını açık biçimde denetim raporunda belirtmek zorundadır (Karacan ve Uygun, 2016, s. 79).
2. Tutarlılık Standardı: Tutarlılık standardına göre denetçi hazırlayacağı denetim raporunda müşteri işletmenin kullandığı muhasebe yöntem ve politikaların dönemden döneme değiştirilmediğini, aynı yöntem ve politikaların kullanıldığını belirtmek durumundadır (Haftacı, 2016, s. 27).
3. Tam Açıklama İlkesine Uyum Standardı: Denetçiden finansal tablo ilgililerine sunulması gerekli her türlü bilginin, işletme tarafından sağlanıp sağlanmadığının belirlenmesi istenmektedir (Elitaş, 2011, s. 43). Denetçi, mali tablolar kullanıcılarının bilgi ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede mali tablolarda açıklama yapılıp yapılmadığı hususunda mesleki yargısına dayanarak karar verecektir (Kepekçi, 2004, s. 23).
4. Görüş Bildirme Standardı: Bu standart, denetçinin gerçekleştirdiği denetim çalışmaları sonucunda denetlediği finansal tablolara ilişkin ulaştığı görüşünü denetim raporunda açıklamasını gerektirmektedir (Haftacı, 2016, s. 27). Denetçi denetim faaliyetleri sonucunda oluşan kanaatine göre denetim raporunda olumlu, şartlı görüş, olumsuz görüş bildirecek veya görüş bildirmekten kaçınacaktır.

2.2.2. Uluslararası Bağımsız Denetim Standartları

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC)'na bağlı olarak çalışan Uluslararası Bağımsız Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (IAASB) tarafından yayınlanan Uluslararası Denetim Standartları (IASs) günümüzde yaygın şekilde

kullanılmaktadır (Usul, 2015, s. 39). IAASB'nin yayınlayıp yürürlüğe koyduğu uluslararası denetim standartları üye ülkelerin ulusal denetim standartlarının geçerliliğini son vermemekte; ancak devamlı nitelikli küresel mesleki standartların gelişmesini teşvik etmektedir (Güredin, 2010, s. 53). Uluslararası Denetim Standartları konu başlıkları ve standart numaralarına ilişkin bilgiler tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Uluslararası Denetim Standartları Konu Başlıkları

ISA NO	STANDARTLAR
100-199	Giriş
200-299	Genel Prensipler ve Sorumluluklar
300-499	Risklerin Değerlemesi ve Değerlendirilen Risklere Karşı Müdahale Edilmesi
500-599	Denetim Kanıtları
600-699	Başkalarının Çalışmalarının Kullanılması
700-799	Denetim Sonuçları ve Raporlama
800-899	Uzmanlık Alanları

Kaynak: Usul, 2015, s. 40

2.2.3. Türkiye Denetim Standartları

Türkiye'de 2003 yılında TÜRMOB çatısı altında oluşturulan Türkiye Denetim Standartları Kurulu (TÜDEKS) üyesi olduğu IFAC'ın bir kuruluşu olan IASB tarafından yayınlanmış olan denetim standartlarının tercümesini yaparak Türkçe'ye kazandırmıştır (Karacan ve Uygun, 2016, s. 90). 2006 yılında ise Sermaye Piyasası Kurulu, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından yayımlanan uluslararası denetim standartlarını tercüme ederek ufak değişiklikler ile doğrudan bünyesine uyarlayarak Seri: X, No: 22, sayılı "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ" olarak 12.06.2006 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlatarak yürürlüğe koymuştur (Güredin, 2010, s. 53). 26/09/2011 tarih ve 660 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu kurulmuş ve bugün bağımsız denetim alanında düzenleme yapmaya yetkili tek otorite konumunda bulunmaktadır (Karacan ve Uygun, 2016, s.91).

2.3.Bağımsız Denetim Süreci

Bağımsız denetimden beklenen amaçlarına ulaşılabilmesi için denetimin belirli aşamalardan oluşan bir düzen içerisinde yürütülmesi gerekmektedir. Bağımsız denetim süreci çalışmanın bu kısmında denetim işinin alınması, denetimin planlanması, denetim programının yürütülmesi ve denetimin tamamlanması ve raporlanması olmak üzere dört aşama halinde açıklanmaya çalışılmıştır.

2.3.1. Denetim İşinin Alınması

Denetim işinin alınması bağımsız denetim sürecinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Bağımsız denetim yapılmasını talep eden ortaklık veya sermaye piyasası kurumlarının yönetim kurulu, denetimin yapılması için bağımsız denetim kurumunu denetimin niteliğine göre belirleyerek, şirketin genel kuruluna sunar (Usul, 2015, s. 54). Bağımsız denetim şirketinin seçimi için genel kurul toplantısı yapılmadan önce yönetim kurulu ve varsa denetim komitesi, ilgili kurumlardan yetki almış bağımsız denetim kuruluşlarının listesini alarak bunlardan uygun bulunanlara teklif mektuplarını ve son üç yıllık mali tablolarını gönderirler (Karacan ve Uygun, 2016, s. 103). Bağımsız denetim kurumu kendi teklifini sunmadan önce özellikle aşağıdaki hususları araştırmalıdır (Kaval, 2008, s. 66):

- Önceki denetim kuruluşu ile ilişkinin kesilmesine neden olan bir durumun varlığı,
- Önceki denetim görüşü türünün ne olduğu,
- Müşteri işletmenin kabulü halinde gereken iş yükü ve iş yükünü karşılayabilecek düzeyde mevcut kapasitenin olup olmadığı,
- Müşteri işletmenin iç kontrol ve muhasebe sisteminin ne durumda olduğunun araştırılması.

Denetim şirketi işin kabulüne karar verir, müşteri işletme genel kurulu da denetim şirketinin teklifini kabul ederse denetim kuruluşu tarafından hazırlanan denetim sözleşmesi denetim şirketi tarafından hazırlanarak taraflarca imzalanmasının ardından yürürlüğe girer (Karacan ve Uygun, 2016, s. 104). Sözleşmede bağımsız denetimin

amacı, nedeni ve kapsamı, tarafların sorumlulukları ve yükümlülükleri, ücret, denetime başlama ve bitiş tarihleri yer alır (Gücenme, 2004, s. 59-60).

2.3.2. Denetimin Planlanması

SPK tarafından yayımlanan Seri: X, No: 22 sayılı tebliğin 9. Kısım 4. maddesine göre; bağımsız denetimin planlanması, çalışmaya yönelik genel denetim stratejisinin belirlenmesini ve bir bağımsız denetim planı geliştirilmesini içerir ve bağımsız denetim riskinin makul bir düzeye indirilmesini amaçlar.

Denetim planı; bağımsız denetim riskini makul bir seviyeye düşürülmesi için yeterli ve uygun seviyede bağımsız denetim kanıtının toplanarak, bağımsız denetçiler tarafından kullanılacak olan bağımsız denetim tekniklerinin yapısının, zamanlamasının ve kapsamının belirlenmesinden oluşmaktadır (Usul, 2015, s. 82).

Denetim planı aşağıda verilen aşamalardan oluşmaktadır (Usul, 2015, s. 81):

- 1.) Temel bilgilerin toplanması,
- 2.) Önemliliğin planlanması,
- 3.) Riskin planlanması,
- 4.) Denetim süresinin planlanması,
- 5.) Denetim ekibinin planlanması biçimindedir.

Denetim planının ilk aşamasını müşteri işletme hakkında bilgi toplanması oluşturmaktadır. Denetim görevinin iyi bir şekilde planlanabilmesi için denetçinin müşteri işletme ile aşağıdaki temel bilgileri toplaması gerekmektedir (Güredin, 2010, s. 186):

- a) İşletmenin faaliyet gösterdiği iş kolu ve özellikleri,
- b) Uygulanan muhasebe politikaları ve teknikleri,
- c) İç muhasebe kontrol sisteminin güvenilirlik derecesi,
- d) Denetim amacıyla mali tablo kalemlerinin ve diğer hususların önemlilik derecelerinin belirlenmesi,
- e) Düzeltmeler gerektirebilecek finansal tablo kalemleri,
- f) Önemli düzeyde hata veya düzensizliklerin bulunması olasılığına bağlı olarak denetim kapsamının ve işlemlerin genişletilme zorunluluğu doğurabilecek durumların varlığı,

g) Hazırlanması istenecek denetim raporlarının türü ve içeriği.

Denetimin planlanması aşamasında denetçi mali tablolara ilişkin önemli yanlışlık riskini saptar. Bu risk hata ve hileden kaynaklanan riski de barındırır (Haftacı, 2016, s. 94). Önemlilik, denetçi tarafından denetimin planlanması ve yürütülmesi safhalarında saptanmış ve düzeltilmemiş olan yanlışlıkların mali tablolar üzerindeki etkisinin değerlendirilmesinde kullanılır (Karacan ve Uygun, 2016, s. 116). Bir hesap veya bir işlem, karar alıcıların alacakları kararları etkileyebilecek ölçüde ise, o hesap veya işlem önemli olarak nitelendirilir (Usul, 2015, s. 88).

BDS 320'ye göre denetçi, denetimin planlanması sürecinde önemli olarak nitelendirilecek yanlışlıkların büyüklüğüne ilişkin değerlendirmelerde bulunur. Bu değerlendirmeler aşağıdaki hususlarda dayanak oluşturur:

- a) Risk değerlendirme prosedürlerinin nitelik, zamanlama ve kapsam yönlerinden belirlenmesi,
- b) “Önemli yanlışlık” risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi,
- c) Müteakip denetim prosedürlerinin nitelik, zamanlama ve kapsam bakımından belirlenmesi (BDS 320, md. 6).

Denetimde planlama sürecinde denetçinin özellikle yoğunlaşması gereken konulardan birincisi işletmenin taşıdığı risklerin ve bu risklerden denetimin sonuçlarına yansıyan risklerin saptanmasıdır (Kaval, 2008, s. 109). Bağımsız Denetim Standartları (BDS) 200'ün 13. maddesinin c bendinde denetim riski “Finansal tabloların önemli bir yanlışlık içermesine rağmen, denetçinin duruma uygun olmayan bir denetim görüşü vermesi riskidir. Denetim riski, “önemli yanlışlık” riski ile tespit edememe riskinin bir fonksiyonudur”. şeklinde tanımlanmıştır.

Denetim çalışmaları yürütülürken denetçiden beklenen risk unsurlarını mümkün olduğu kadar en aza indirmesidir. Dolayısıyla, denetçi hem denetimin planlanması safhasında hem de denetim faaliyetleri yürütülürken gerekli mesleki özen ve dikkati göstermelidir (Usul, 2015, s. 89).

Planlama sürecinde yapılan risk değerlendirme çalışmaları, denetim kapsamının saptanmasında, her bir denetim alanında yapılan uygulanacak denetim yordam ve tekniklerinin belirlenmesinde ve yeterli düzeyde uygun denetim kanıtının en düşük maliyet ile elde edilmesinde denetçiye yol gösterir (Karacan ve Uygun, 2016, s. 127).

Denetimin planlanması sürecinde bir sonraki adım ise denetimin süresinin planlanmasıdır. Denetim süresinin planlanması aşaması, yürütülecek denetimin ilk

denetim veya tekrarlanan denetim olmasına göre farklılık göstermektedir (Güredin, 2010, s. 192). Tekrarlanan denetimde denetim süresinin planlanması ilk denetime göre daha kolay olduğu söylenebilir (Haftacı, 2016, s. 51). Denetim programının zamanında tamamlanarak ilgililere sunulabilmesi iyi bir zaman ve iş gücü planlaması yapılmasına bağlıdır (Gücenme, 2004, s. 62).

Denetimin planlaması sürecinin son aşamasını denetimde görevlendirilecek denetim ekibinin belirlenmesi yer almaktadır. Denetim ekibinin belirlenmesi, her bir denetim faaliyetine, denetim amacına uygun biçimde ve denetim yardımcılarının mesleki deneyimlerini arttıracak seviyede elemanların tahsis edilmesidir (Usul, 2015, s. 96). Her bir denetim alanı için görevlendirilecek olan denetim ekibi personelinin niteliği, birbirlerinin yerine ikame edebilme durumu, denetlenen müşteri personelinin kimler ile irtibatta olunacağı ve kimden bilgi alınacağı, üçüncü kişilerin hizmetlerinden yararlanılması durumunda bunun kim olduğu ve niteliği personel planında yer alır (Kaval, 2008, s. 117).

2.3.3. Denetim Programının Yürütülmesi

Denetimin planlanması aşaması tamamlandıktan, denetim konusu denetim alanlarına ayrıldıktan ve tüm denetim alanlarında uygulanacak denetim yordam ve işlemleri belirlendikten sonra denetçi belirli teknikleri kullanarak denetim kanıtları toplar ve bu kanıtları değerlendirir (Gücenme, 2004, s. 63).

Denetim programının yürütülmesi aşaması dört basamaktan oluşmaktadır (Güredin, 2010, s. 179):

- 1.) İç kontrol sisteminin incelenmesi ve değerlendirilmesinin yapılması,
- 2.) Denetim programında gerekli değişikliklerin yapılması,
- 3.) Hesap bakiyelerinin doğruluğunun araştırılması,
- 4.) Toplanan kanıtları değerlendirme.

Denetim işlemleri, işlem testlerine (iç kontrol sistemine) ve doğrulama testlerine (ayrıntılı denetim tekniklerine) ilişkin olarak yürütülür (Selimoğlu ve Uzay, 2011, s. 121). Bu süreçte yıl içerisinde genellikle iç kontrol ve muhasebe sisteminin tanınması ve yeterliliği ile ilgili sistem ve fonksiyon testleri, yıl sonuna doğru ve dönem kapandıktan sonra ise maddi doğrulama testleri yapılarak kanıtlar toplanır (Karacan ve

Uygun, 2016, s. 231-232). Denetim kanıtı elde edilmesine yönelik denetim prosedürleri; sorgulamanın yanı sıra tetkik, gözlem, teyit, yeniden hesaplama, yeniden uygulama ve analitik prosedürleri (çoğu zaman bunların birleşimini) içerir (BDS 500, A2 paragrafı).

Denetçi denetim çalışmaları sırasında incelemiş olduğu her bir hesaba ilişkin çalışma kağıtları hazırlar (Usul, 2015, s. 193). Çalışma kağıtları, denetçilerin uyguladıkları denetim yöntem ve tekniklerini, topladıkları kanıtları ve denetim çalışmalarısıyla ilgili olarak ulaştıkları sonucu gösteren yazılı belgeler olup uygulamada kullanılması ve saklanması zorunludur (Karacan ve Uygun, 2016, s. 289).

Müşteri işletmenin iç kontrol sistemi etkinse işletmeden elde edilen bilgiler güvenilir olarak nitelendirilir (Karacan ve Uygun, 2016, s. 235). Bir işletmede iç kontrol sistemi ne ölçüde kaliteli ise, bilgilerin güvenilirliği de o ölçüde yükselmektedir (Elitaş, 2011, s. 41). Kepekçi (2004, s. 125-126) kontrol testlerinde uygulanan denetim prosedürlerini aşağıdaki biçimde belirtmiştir:

- Müşterinin personelinden bilgi alma,
- Belge ve kayıtların incelenmesi,
- Kontrol prosedürlerinin yapılışının izlenmesi,
- Denetçinin kontrol işlemlerini yeniden uygulaması.

Denetçinin iç kontrol sistemine ilişkin elde ettiği bulguların beklenenden farklı olması durumunda maddi denetim işlemleri ilişkin planlanmış denetim programında gerekli düzeltmeler yapılır (Güredin, 2010, s. 198). Bu düzeltmeler ile beraber denetim programı iç kontrol sisteminin etkin olduğu alanda daha az kapsamlı, iç kontrol sisteminin zayıf olduğu alanda ise daha geniş olacak biçimde düzenlenir (Usul, 2015, s. 130).

Denetim programının yürütülmesi aşamasında iç kontrol sistemine ilişkin inceleme yapıldıktan ve koşullar göz önüne alınarak denetim programında değişiklikler yapıldıktan sonra, maddi doğrulama testleri uygulanarak finansal tablo kalemlerinin doğruluğu incelenir (Güredin, 2010, s. 200). Bu testler, finansal tablolardaki kalemlerin ve yapılan açıklamaların doğruluğunu doğrudan etkileyen parasal hataları ve yolsuzlukları tespit etmek adına uygulanan testlerdir (Kepekçi, 2004, s. 201).

2.3.4. Denetimin Tamamlanması ve Raporlanması

Denetçi, dönem içinde gerçekleştirdiği iç kontrol sistemi ve muhasebe sistemini inceleme, test etme ve değerlendirme çalışmaları ile maddi doğruluk testleri çalışmalarını bitirdiğinde mali tabloların doğruluğu ve güvenilirliğine ilişkin bir kanaate elde etmiş olur (Karacan ve Uygun, 2016, s. 293). Denetçinin, denetim işlemlerinin ardından raporu hazırlamadan önce bazı incelemeler yürütmek, yaptığı işlemlerin ne ölçüde yeterli olduğunu değerlendirmek ve ayrıca hem denetim döneminde hem de bilanço tarihinin ardından bazı gerçekleştirmeleri takip etmesi gerekir (Kaval, 2008, s. 159).

Analitik incelemeler, denetim çalışmalarının sonunda, rapor yazımına geçmeden önce son bir kez yapılan değerlendirme sırasında da denetçiye yardımcı olurlar (Karacan ve Uygun, 2016, s. 294). Buradaki amaç; veriler arasındaki doğruluğu belirlemek ve bunlar arasında bir sapmanın mevcut olup olmadığını tespit etmektir (Usul, 2015, s. 192).

Denetimi tamamlama çalışması süreci ek maddi doğruluk testlerinin uygulanmasını ve çalışma kağıtlarının değerlendirilmesini ve finansal tablolara ilişkin kanaat oluşturulmasını içermektedir (Selimoğlu ve Uzay, 2011, s. 150). Çalışma kağıtları, denetimin sonuçlanmasından yakın bir dönem önce, düzetme talepleri müşteri işletmeye sunulmadan ve çalışma mizanı hazırlanmadan önce sorumlu denetçi tarafından kontrol edilir (Selimoğlu ve Uzay, 2011, s. 154-155). Denetçi veya denetçiler (özellikle sorumlu denetçi) inceleme çalışmalarının ardından oluşturulan çalışma kağıtlarını bir araya getirerek denetlenen işletme hakkında bir kanaate sahip olur ve böylece ulaşılan kanaate göre denetim raporunu hazırlarlar (Usul, 2015, s. 194).

Denetim çalışmaları sırasında denetçiler tarafından tespit edilen hata ve hileler bir tabloya kaydedilerek gerekli düzeltmelerin yapılması üzere müşteri işletmeye yazılı olarak sunulur. (Usul, 2015, s. 199). Bu durumda müşteri işletmenin düzeltme kayıtları yapması mümkün değil veya müşteri işletme düzeltme kaydı yapmaya yanaşmıyorsa denetçi bu durumu önemlilik derecesini göz önüne alarak müşteri işletme ile ilgili görüşüne yansıtması gerekir (Selimoğlu ve Uzay, 2011, s. 154).

Denetim çalışmaları tamamlanmak üzere iken denetçiler denetime esas teşkil eden ve denetim görüşü verilen finansal tabloların imzalı örnekleri ile beraber

yönetimin teyit mektubu veya yönetimin doğrulama mektubu denilen belgeleri imzalı biçimde işletme yetkililerinden alması gerekir (Kaval, 2008, s. 161).

Bağımsız denetçinin denetim raporunu hazırlamadan yapması gereken bir diğer konu ise, denetlenen işletmenin hayatını sürdürebilme yeteneğinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesidir (Usul, 2015, s. 203). Muhasebenin temel kavramlarından olan süreklilik kavramı şirketlerin kuruluş sözleşmelerinde aksine bir hüküm bulunmadıkça, faaliyetlerinin şirketin sahipleri veya ortaklarının ömürlerine bağlı olmaksızın sonsuza kadar süreceğini varsayar (Karacan ve Uygun, 2016, s. 300). Bu varsayımın geçerli olduğuna ilişkin belirsizlik olması veya geçerliliğini korumaması halinde finansal tabloların düzenlenmesinde değişiklik yapılmadığı zaman işletmenin gerçek durumunu yansıtmadığı varsayılır (Kaval, 2008, s. 162). İşletmenin sürekliliğine ilişkin varsayım geçerliliğini yitirirse ve yönetim finansal tablolarda gerekli değişiklikleri yapmaz ise denetçinin raporunda değişiklik yapması gerekmektedir (Kaval, 2008, s. 163). Bağımsız denetçi, finansal bilgi kullanıcılarının kararlarında ciddi etkisi olabileceği için, işletme yönetiminin finansal tabloların hazırlanmasında süreklilik varsayımını dikkate alıp almadığını, işletmenin sürekliliğine ilişkin olarak açıklamaların finansal tablo dipnotlarında yapıp yapılmadığını sorgulayıcı ve şüpheli bir yaklaşımla dikkatlice soruşturur (Karacan ve Uygun, 2016, s. 302).

Koşullu borçlar ve koşullu varlıklara ilişkin yapılan muhasebe tahminleri, birçok belirsizlikler barındırır (Karacan ve Uygun, 2016, s. 298). Bu belirsizlikler denetlenen dönemle ilgili olmasa da işletmeye gelecekte zarar verme durumu gerçekleşebilir (Selimoğlu ve Uzay, 2011, s. 151). Denetçi, şarta bağlı borçların ve zararların bulunduğu sonucuna varması durumunda bunların önemlilik derecesini ve açıklamaların gerekliliğini araştırmalıdır (Kepekçi, 2004, s. 220).

Denetçi, bilanço tarihinden sonra gerçekleşen ve bilançoda değişiklik gerektiren olaylar ile gerektirmeyen olayların bulunup bulunmadığını araştırır (Kaval, 2008, s. 69). Denetçi, finansal tabloların tarihi ile denetçi raporu arasında ortaya çıkan ve finansal tablolarda düzeltme veya açıklama yapılmasını gerektiren tüm olayların belirlendiğine ilişkin yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmek için tasarlanan denetim prosedürlerini uygular (BDS 560, md. 6).

Denetçi, denetim çalışmaları tamamlanmasının ardından elde ettiği kanıtları ve bulguları değerlendirerek işletme hakkında bir görüş oluşturur ve bir rapor aracılığıyla ilgililere sunar (Durmuş ve Taş, 2008, s. 49). Denetçi, yeterli denetim kanıtına ulaşması

ve bu kanıtların topluca değerlendirmesi neticesinde finansal tabloların önemli hata ve yanlışlık içermeyeği görölmesi halinde olumlu görüş verir (Kaval, 2008, s. 181). Bağımsız denetçi, finansal raporlama standartlarında yer alan belirli bir hükme uyulması finansal tabloların yanıltıcı olmasına neden oluyorsa, bağımsız denetim raporunda olumlu görüş dışındaki; şartlı, olumlu veya görüş bildirmekten kaçınma şeklindeki diğer görüş türlerinden birini kullanır (Selimoğlu ve Uzay, 2011, s. 156-157).

BÖLÜM III

TÜRKİYE DENETİM STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE FİNANSAL TABLOLARA İLİŞKİN GÖRÜŞ OLUŞTURULMASI VE RAPORLANMASI

Bu bölümde bağımsız denetçinin finansal tablolara ilişkin görüş oluşturması ve raporlaması süreci ve bağımsız denetim sonunda verilebilecek görüş türleri ve işletmenin sürekliliği ile denetim görüşü ilişkisi Türkiye Bağımsız Denetim Standartları çerçevesinde ele alınacaktır.

3.1. Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturulması

Denetçinin finansal tablolara yönelik görüş oluşturması sorumluluğu ve finansal tabloların denetimi sonunda düzenlenen denetim raporunun şekli ve içeriği Bağımsız Denetim Standardı (BDS) 700'de düzenlenmiştir. Denetçi finansal tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığına ilişkin bir görüş oluşturur (BDS 700, md.10).

BDS 700'e göre denetçi söz konusu görüşü oluşturmak için, bir bütün olarak finansal tabloların hata ve hile kaynaklı önemli yanlışlık içerip içermediğine ilişkin makul güvence elde etmiş olup olmadığı konusunda bir sonuca varır. Denetçinin, BDS 330'a göre yeterli ve uygun denetim kanıtının elde edilip edilmediğine ilişkin sonuç ve denetçinin BDS 450 uyarınca düzeltilmemiş yanlışlıkların tek başına veya toplu olarak önemli olup olmadığına ilişkin değerlendirmesi bu sonuca ulaşılmasında dikkate alınır (BDS 700, md. 11).

Denetçi finansal tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesi hükümlerine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığını değerlendirir. Bu değerlendirme yönetimin yargılarındaki muhtemel taraflılığın göstergeleriyle beraber işletmenin muhasebe uygulamalarının nitel yönlerini de içerir (BDS 700, md.12).

Bağımsız Denetim Standardı (BDS) 700'ün 13. maddesine göre denetçi görüşünü oluştururken geçerli finansal raporlama çerçevesinin hükümleri altında;

- a) Seçilen ve uygulanan önemli muhasebe politikalarının uygun bir biçimde açıklanıp açıklanmadığını ve uygulanan muhasebe politikalarının işletmenin ihtiyacına uygunluğunu ve bu politikaların anlaşılır biçimde sunulup sunulmadığını değerlendirir,
- b) Seçilen ve uygulanan muhasebe politikalarının uygunluğu ile bu politikaların geçerli finansal raporlama çerçevesiyle tutarlı olup olmadığını değerlendirir,
- c) Yönetim tarafından yapılan muhasebe tahminlerinin uygun olup olmadığını değerlendirir.
- d) Finansal tablolarda sunulan bilgilerin ihtiyaca uygun, güvenilir, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir olup olmadığını değerlendirir. Bu değerlendirme sırasında denetçi;
- e) Dahil edilmesi gereken bilgilerin dahil edilip, edilmediği ile bu bilgilerin uygun bir biçimde sınıflandırılıp sınıflandırılmadığını, bir araya getirilip getirilmediğini veya parçalara (alt bölümlere) ayrılıp ayrılmadığını ve özelliğine uygun bir biçimde belirtilip belirtilmediğini,
- f) İhtiyaca uygun olmayan veya açıklanan konuların doğru bir şekilde anlaşılmasını engelleyen bilgilerin dahil edilmesi suretiyle, finansal tabloların genel sunumunun zedelenip zedelenmediğini değerlendirir.
- g) Hedef kullanıcıların önemli işlem ve olayların finansal tablolarda aktarılan bilgiler üzerindeki etkilerini anlamalarını sağlamak amacıyla finansal tablolarda yeterli açıklama bulunup bulunmadığı ve
- h) Her bir finansal tablonun başlığı dahil olmak üzere, finansal tablolarda kullanılan terminolojinin uygun olup olmadığını değerlendirir.

BDS 700'e göre; Denetçi finansal tablolarda gerçeğe uygun sunum yapıp yapılmadığına ilişkin değerlendirmesinde aşağıdakileri dikkate almalıdır (BDS 700, md. 14):

- a) Finansal tabloların genel sunumu, yapısı ve içeriği,
- b) Finansal tabloların, bu tabloların temelini oluşturan işlem ve olayları, gerçeğe uygun sunuma uyacak biçimde yansıtıp yansıtmadığı.

Denetçi; finansal tablolarda geçerli finansal raporlama çerçevesine atıfta bulunulup bulunulmadığını ve çerçevenin yeterli bir şekilde açıklanıp açıklanmadığını değerlendirir (BDS 700, md.15).

Denetçi, yukarıda belirtilen değerlendirmeleri dikkate alarak bir bütün olarak finansal tabloların hata veya hile kaynaklı önemli yanlışlık içerip içermediğine ilişkin makul güvence elde etmiş olup olmadığı konusunda bir sonuca ulaşır (BDS 700, md. 11).

Denetçi, finansal tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlandığı sonucuna ulaşırsa olumlu görüş verir (BDS 700, md. 16). Denetçi, elde edilen denetim kanıtlarına dayanarak, bir bütün olarak finansal tabloların önemli yanlışlık içerdiği sonucuna varması veya bir bütün olarak finansal tabloların önemli yanlışlık içermediği sonucuna varmak için yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edememesi durumunda BDS 705 uyarınca denetim raporunda olumlu dışında bir denetim görüşü verir (BDS 700, md. 17).

3.2. Görüş Türleri

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye Denetim Standartlarına göre denetçilerin denetim raporlarında verecekleri görüş türleri ele alınacaktır. Bağımsız Denetim Standardı 700 (BDS 700) ve Bağımsız Denetim Standardı 705 (BDS 705) ile bu konuda düzenleme yapılmıştır.

3.2.1. Olumlu Görüş

Denetçi, finansal tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlandığı sonucuna ulaşırsa olumlu görüş verir (BDS 700, md. 16). Aşağıdaki koşulların bulunması halinde denetçi olumlu denetim raporu düzenler (Güredin, 2010, s. 65-66):

- a) Bilanço, gelir tablosu, dağıtılmamış karlar tablosu ve nakit akım tablosu finansal tablolar grubuna eklenip yayınlanmıştır.
- b) Denetim sözleşmesi tüm önemli yönleriyle üç genel standarda uygun hazırlanmıştır.
- c) Denetim çalışması üç çalışma sahası standardına uygun olarak yapılmış ve denetçi yeterli düzeyde denetim kanıtı elde etmiştir.

- d) Finansal tablolar genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun biçimde hazırlanıp sunulmuştur. Finansal tablolarda yapılması gereken açıklamalar dipnot veya başka biçimlerde uygun olarak sunulmuştur.
- e) Açıklama paragrafı eklenmesini veya raporun metninde bir değişikliğe gidilmesini gerektiren haller mevcut değildir.

3.2.2. Olumlu Görüş Dışındaki Denetim Görüşleri

Denetçi, elde edilen denetim kanıtlarına dayanarak, bir bütün halinde finansal tabloların önemli yanlışlık içerdiği sonucuna varması durumunda ya da bir bütün halinde finansal tabloların önemli yanlışlık içermediği sonucuna varmak için yeterli ve uygun denetim kanıtına ulaşamaması halinde BDS 705 uyarınca olumlu dışında bir görüş verir (BDS 705, md.6).

BDS 705’de olumlu görüş dışında bir görüş verilmesi durumunda verilecek görüş türleri; sınırlı olumlu görüş (şartlı görüş), olumsuz görüş ve görüş bildirmekten kaçınma şeklindedir. Olumlu görüş dışındaki görüş türlerinden hangisinin uygun olduğuna ilişkin karar aşağıdaki hususlara göre belirlenir:

- a) Olumlu görüş dışında bir görüş verilmesine neden olan hususun niteliği, başka bir deyişle finansal tablolarda önemli yanlışlık bulunup bulunmadığı veya yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edilemediği hallerde, finansal tablolarda önemli yanlışlık bulunabilip bulunamayabileceği ve
- b) İlgili hususun finansal tablolar üzerindeki etkilerinin veya olası etkilerinin yaygınlığına ilişkin denetçinin değerlendirmesi (BDS 705, md.2).

BDS 705’in A1 paragrafında yer alan olumlu dışında bir denetim görüşü verilmesine ilişkin hususun niteliğine ve finansal tablolardaki olası etkilerinin veya olası etkilerinin yaygınlığına ilişkin denetçinin yargısına göre verilecek denetim görüşü türüne ilişkin tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2*Olumlu Dışında Denetim Görüşü Türleri*

Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesine Neden Olan Hususun Niteliği	Bu Hususun Finansal Tablolar Üzerindeki Etkilerinin veya Muhtemel Etkilerinin Yaygınlığına İlişkin Denetçinin Muhakemesi	
	Önemli ancak Yaygın Değil	Önemli ve Yaygın
Finansal tablolar “önemli yanlışlık” içermektedir	Sınırlı olumlu görüş	Olumsuz görüş
Yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edilememektedir	Sınırlı olumlu görüş	Görüş vermekten kaçınma

Kaynak: BDS 705, A1

3.2.2.1. Şartlı (Sınırlı) Olumlu Görüş

Denetçi aşağıdaki durumlarda şartlı (sınırlı) olumlu görüş verir (BDS 705, md7):

- Yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmiş denetçi, finansal tablolarda yanlışlıkların tek başına veya toplu olarak önemli olduğu ancak yaygın olmadığı sonucuna ulaşırsa veya
- Görüşüne uygun yeterli denetim kanıtı elde edememekle beraber var ise tespit edilmemiş yanlışlıkların finansal tablolar üstündeki olası etkilerinin önemli olabileceği ancak yaygın olmayabileceği sonucuna ulaşırsa.

Denetçi, finansal tabloların düzenlenmesine ilişkin olarak işletme yönetimi tarafından seçilen muhasebe politikalarının kabul edilebilirliğine, bunların uygulanma yöntemine veya finansal tablolardaki dipnotlarda yapılan açıklamaların yeterliliğine ilişkin işletme yönetimiyle görüş ayrılığı olması veya çalışma alanında bir sınırlandırma olmasının olumlu görüş bildirmeyi engellediği ancak, bunların, görüş bildirmemeye veya olumsuz görüş bildirmeyi gerektirecek kadar önemli olmadığı durumlarda şartlı görüş içeren denetim raporu bildirir (Karacan ve Uygun, 2016, s. 318-319).

3.2.2.2. Olumsuz Görüş

Denetçi, yeterli ve uygun denetim kanıtı elde ettiği halde, yanlışlıkların tek başına veya toplu olarak finansal tablolar için önemli ve etkisinin (yaygın) olduğu sonucuna ulaşırsa olumsuz görüş bildirir (BDS 705, md.8).

Olumsuz denetim görüşü veren denetçi, bu görüşü vermesinin nedenlerini denetim raporunda açıklamalıdır. Denetçinin finansal tablolarda tespit ettiği yanlışlıkların önem derecesi de olumsuz görüş bildirmede oldukça önemli bir etkidir. Eğer finansal tablolarda bulunan bir yanlışlık finansal tabloları tümüyle etkiliyorsa, denetim görüşü türünün olumsuz olması gerekmektedir. Eğer oluşan bir yanlışlık sadece bir kalemi etkiliyorsa, denetçinin takınacağı tutum kendi mesleki bilgi ve tecrübesine bağlıdır (Usul, 2015, s. 226)

Karacan ve Uygun (2016) olumsuz görüş bildirilmesi gerekli olan durumları aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- 1.) İşletme yönetimi tarafından finansal tabloların hazırlanmasında ve sunulmasında Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerinden ve Muhasebe Standartlarından önemli derecede uzaklaşmıştır,
- 2.) Tam açıklama kavramına uyulmamıştır,
- 3.) Muhasebe politikalarında kabul edilemeyecek değişiklikler yapılmıştır (Karacan ve Uygun, 2016, s.318).

3.2.2.3. Görüş Vermekten Kaçınma

Denetçi, görüşüne dayanak oluşturacak yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edemezse ve varsa ortaya çıkarılmamış yanlışlıkların finansal tablolar üzerindeki olası etkilerinin önemli ve yaygın olduğu sonucuna ulaşırsa, görüş vermekten kaçınır (BDS 705, md.9).

Denetçi, birden fazla belirsizlik bulunan durumlarda, belirsizliklerin her birine ilişkin yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edilmemiş olmasına bağlı olmaksızın, belirsizliklerin olası etkileşimi ve finansal tablolar üzerindeki kümülatif etkileri nedeniyle, finansal tablolara ilişkin görüş oluşturmanın olası olmadığı sonucuna ulaşırsa, görüş vermekten kaçınır (BDS 705, md.10).

Denetçi yeterli ve uygun denetim kanıtı elde edemezse, bu durumun sonuçlarına aşağıdaki şekillerde karar verir (BDS 705, md.13):

- a) Denetçi, -varsa- tespit edilmemiş yanlışlıkların finansal tablolar üzerindeki olası etkilerinin önemli olabileceği ancak yaygın olmayabileceği sonucuna ulaşırsa sınırlı olumlu görüş verir ya da

- b) Denetçi, -varsa- tespit edilmemiş yanlışlıkların finansal tablolar üzerindeki olası etkilerinin önemli ve yaygın olabileceği ve bu nedenle sınırlı olumlu görüşün, durumun ciddiyetinin iletilmesinde yetersiz olacağı sonucuna varırsa; mevzuatın izin vermesi ve uygulanabilir olması halinde, denetimden çekilir veya denetçi raporu düzenlemeden önce denetçinin denetimden çekilmesinin mümkün ya da uygulanabilir olmadığı durumda, finansal tablolara ilişkin görüş vermekten kaçınır.

3.3. İşletmenin Sürekliliği Denetimi ile Denetim Görüşü İlişkisi

Muhasebenin temel kavramlarından olan süreklilik kavramı işletmelerin kuruluş sözleşmelerinde aksine bir hüküm bulunmaması halinde faaliyetlerin sahipleri ve ortaklarının yaşam sürelerinden bağımsız olarak sonsuza kadar devam edeceğini varsaymaktadır (Karacan ve Uygun, 2016, s. 300). Denetçinin, işletmenin sürekliliğini değerlendirme ve gerekli hallerde denetçi görüşünde ve denetim raporunda yapacağı değişikliklere ilişkin sorumlulukları BDS 570 “İşletmenin Sürekliliği” standardı ile düzenlenmiştir (BDS 570, md. 1). Buna göre; denetçi, finansal tabloların hazırlanmasında yönetimin işletmenin sürekliliği esasını kullanmasının uygunluğu hakkında yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmesi ve yönetimin bu esas kullanmasının uygunluğuna ilişkin bir sonuca ulaşması ve elde edilen denetim kanıtlarına dayanarak işletmenin sürekliliği devam ettirme kabiliyetine ilişkin önemli bir belirsizliğin bulunup bulunmadığı hususunda bir sonuca varması gerekmektedir (BDS 570, md 6). Denetçi, elde edilen denetim kanıtlarına dayanarak, muhakemesine göre, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin -tek başına veya toplu olarak- ciddi şüphe olup olmadığı hususunda bir sonuca ulaşır (BDS 570, md. 18).

Denetçi, yönetimin işletmenin sürekliliği esasını kullanmasının uygun olduğu, ancak önemli bir belirsizliğin bulunduğu sonucuna ulaşması halinde finansal tablolarda; işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek temel olay veya şartlar ile yönetimin bu olay veya şartları ele almaya ilişkin planlarının yeterince açıklanıp açıklanmadığını ve işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek olay veya şartlarla ilgili önemli bir belirsizliğin mevcut olduğunun; dolayısıyla işletmenin olağan iş akışı içinde varlıklarından fayda sağlamasının ve yükümlülüklerini yerine getirmesinin mümkün

olmayabileceğinin açık bir şekilde açıklanıp açıklanmadığını belirler (BDS 570, md. 19).

Denetçi, finansal tabloların işletmenin sürekliliği esasına göre hazırlanmış olmasına rağmen yönetimin işletmenin sürekliliği esasını kullanmasının denetçinin yargısına göre uygun olmaması halinde olumsuz görüş verir (BDS 570, md. 21).

İşletmenin sürekliliği esasını kullanmanın uygun olduğu ancak finansal tablolarda önemli bir belirsizliğin bulunduğu durumda; finansal tablolarda önemli belirsizliğe ilişkin yeterli açıklama yapılmışsa denetçi, olumlu görüş verir ve denetçi raporunda “İşletmenin Sürekliliğiyle İlgili Önemli Belirsizlik” başlığı altında ayrı bir bölüme yer verir (BDS 570, md. 22).

İşletmenin sürekliliği esasını kullanmanın uygun olduğu ancak finansal tablolarda önemli bir belirsizliğe ilişkin yeterli açıklamanın yapılmamış olması durumunda; denetçi, BDS 705 uyarınca sınırlı olumlu görüş (şartlı görüş) veya olumsuz görüşten uygun olanını verir ve denetçi raporunun Sınırlı Olumlu (veya Olumsuz) Görüşün Dayanağı bölümünde, işletmenin sürekliliğini devam ettirme kabiliyetine ilişkin ciddi şüphe oluşturabilecek önemli bir belirsizliğin bulunduğunu ve finansal tablolarda bu hususun yeterince açıklanmadığını belirtir (BDS 570, md. 23).

BÖLÜM IV

LİTERATÜR TARAMASI

4.1. Ulusal Araştırmalar

Adiloğlu ve Vuran (2011), denetçilerin finansal sıkıntı öncesi işletmenin sürekliliği kapsamında olumlu dışında bir denetim görüşü verip vermeyeceğini tahmin etmeye yönelik model oluşturmuşlardır. Bu kapsamda, İMKB’de finansal olarak sıkıntıda olan işletmelere ait 1998-2003 dönemine ait veriler lojistik regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, denetçilerin finansal sıkıntıda olan işletmelere bir yıl öncesinden uygun denetim görüşü verme hususunda başarısız olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca, duran varlıklar devir hızı, faiz ve vergi öncesi kar/toplam varlıklar ve denetçi büyüklüğü değişkenleri finansal sıkıntıda olan işletmelerin denetim görüşlerinin tahmin edilmesinde etkili değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Yaşar vd. (2015), 2010-2013 tarihleri arasında Borsa İstanbul sınai indekste işlem gören şirketlerden oluşan örneklem ile olumlu görüş dışındaki denetim görüşlerini, finansal oranlar kullanarak Diskriminant, Lojistik Regresyon ve C5.0 karar ağacı algoritması yöntemleri ile tahmin etmişlerdir. Çalışma sonuçları denetim görüşünün tahmininde; ‘Dağıtılmamış Karlar/Toplam Varlıklar’, ‘Özkaynaklar/Toplam Yabancı Kaynaklar’, ‘Toplam Yabancı Kaynaklar/Toplam Varlıklar’, ‘Net Kar/Toplam Varlıklar’, ‘Net İşletme Sermayesi/Toplam Varlıklar’ ve ‘Net Satışlar/Toplam Varlıklar’ değişkenlerinin etkili değişkenler olduğunu göstermiştir. Ayrıca; C5.0 karar ağacı yönteminin olumlu ve olumlu dışındaki denetim görüşlerinin sınıflandırmasında Diskriminant ve Lojistik Regresyon modellerine göre daha başarılı olduğu görülmüştür.

Yaşar (2016), Borsa İstanbul’da işlem gören sanayi şirketlerinin 2011-2014 dönemi verilerini kullanarak, olumlu görüş dışındaki görüşlerini, veri madenciliği yöntemlerinden C5.0, CART ve GRI algoritmalarını kullanarak denetim görüşünü tahmin etmiştir. Bu amaçla olumlu görüş dışındaki denetim görüşünü tahmine ilişkin

C5.0 algoritmasından 8 karar kuralı, CART algoritmasından 19 karar kuralı ve GRI algoritmasından 4 birliktelik kuralı elde edilmiştir. Her üç model sonucunda, olumlu görüş dışındaki denetim görüşü tahmininde “önceki denetim görüşü” değişkeni en etkili değişken olarak bulunmuştur. Ayrıca, her üç yöntemle göre de “cari oran” ve “işletme büyüklüğü” değişkenleri diğer etkili değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Özcan (2016), finansal ve finansal olmayan değişkenleri kullanarak denetim görüşü türünü etkileyen faktörleri tespit etmeye yönelik model oluşturmuştur. Çalışmada, BİST imalat sanayi sektöründe işlem gören şirketlerin 2005-2014 dönemine ait finansal ve finansal olmayan verilerinden oluşan veri seti lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak ise likiditesi, karlılığı, faaliyet verimliliği, büyüme hızı ve yönetim kurulundaki bağımsız üye oranı yüksek olan ve düşük borçluluğa sahip işletmelerin olumlu görüş alma ihtimallerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, finansal olmayan değişkenlerden firma yaşı ve yönetim kurulundaki bağımsız üye oranı değişkenlerinin modelin performansını önemli ölçüde arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Adiloğlu ve Vuran (2017), Borsa İstanbul’da finansal sektör dışındaki işletmelerin olumlu dışında bir denetim görüşü almalarındaki temel performans değişkenlerini incelemiştir. Çalışmada verilerin analizinde lojistik regresyon yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmanın sonucunda olumlu dışında verilen denetim görüşlerinin temel olarak aktif karlılığı, öz sermaye karlılığı, faiz ödeme gücü oranı ve şirketin bağımsız denetiminin dört büyük denetim kuruluşu tarafından yapıp yapılmaması değişkenlerinin etkili olduğu görülmüştür. Modelin doğru tahmin gücünün ise %92,4 olduğu tespit edilmiştir.

Yaşar (2017), işletmenin sürekliliğine ilişkin olumlu dışında denetim görüşünü etkileyen faktörlere yönelik model oluşturmuştur. Çalışmada, 2011-2015 döneminde BİST Sınai endekste işlem gören şirketlere ait veriler lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, “önceki denetim görüşü” ve “denetim rapor gecikmesi” değişkenleri işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşlerinin tahmininde en etkili değişkenler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, modelin toplam doğru sınıflandırma başarısı %93,2 olarak gerçekleşmiştir.

4.2. Uluslararası Araştırmalar

Dopuch vd. (1987), finansal ve piyasa verileri kullanılarak oluşturulan modelin denetçiler tarafından verilen olumlu dışında denetim görüşünün tahmininde ne ölçüde etkili olduğunu incelemişlerdir. Çalışmada denetim görüşünün tahminine yönelik olarak finansal ve piyasa verileri ile probit model geliştirilmiştir. Sonuç olarak ise geliştirilen modelin olumlu ve olumlu dışında denetim görüşlerini ve olumlu dışında denetim görüşü verilmesine neden olan hususun türüne göre ayrıştırabildiği görülmüştür. Farklı örneklem için geliştirilen modellerin tümünde beklendiği yönde güvenilir biçimde anlamlı katsayıya sahip üç değişken ise hisse getirisinin ile sektör getirisi arasındaki farkı, getirinin kalıntı standart sapmasındaki değişim ve cari yıl zararı olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, modelin farklı husus türlerine göre doğru sınıflama başarısı karşılaştırıldığında işletmenin sürekliliği hususundaki görüşlerin tahmininde modelin başarısının en yüksek olduğu görülmüştür.

Keasey vd. (1988), yaptıkları çalışmada; küçük işletmelere olumlu görüş dışında denetim görüşlerini verilmesini finansal, organizasyonel ve denetçiye ait değişkenler kullanılarak ne ölçüde açıklanabildiğini araştırmışlardır. Bu çerçevede; İngiltere’de faaliyet gösteren 540 küçük işletmeye ait veriler lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda; büyük denetim firmaları tarafından denetlenen, bir önceki yıl olumlu dışında denetim görüşü verilen, teminatlı borcu olan, karı düşüşte olan, denetim raporu gecikme süresi uzun olan ve yönetici olmayan hissedarların az olduğu işletmelere olumlu dışında denetim görüşü verilme olasılığının diğer işletmelere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Monroe ve Teh (1993), olumlu görüş dışındaki denetim görüşlerini finansal ve piyasa değişkenleri ile tahmin etmeye yönelik model oluşturmuşlardır. Çalışmada, Avusturya’da faaliyet gösteren işletmelerin verileri lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Model, denetçi görüşü kararında denetçi için karşılaşılan tip I ve tip II hatalarının oransal maliyetlerini içermektedir. Çalışmanın sonucuna göre; önceki yılki denetim görüşünün olumlu dışı olması, tekrar eden zarar açıklanması, madencilik sektöründe faaliyet gösterme, getirinin kalıntı standart sapmasının yüksek olması, borçluluk oranının yüksek olması ve ile olumlu dışındaki denetim görüşü arasında pozitif bir ilişki; diğer taraftan hisse senedi getirisi ve toplam stok/toplam varlıklar değişkenleri ile olumlu dışındaki denetim görüşü arasında ise negatif bir ilişki tespit

edilmiştir. Modelin, test örnekleme için doğru sınıflandırma oranı farklı tip I ve tip II hatalarının nispi maliyetlere göre %72 ile %90 arasında değişmektedir.

Laitinen ve Laitinen (1998), olumlu dışında denetim görüşünü belirlemeye yönelik model oluşturmuşlardır. Finlandiya örnekleminde yapılan çalışmada on altı finansal oran ve denetim raporu gecikmesi değişkenleri kullanılarak olumlu dışında denetim görüşü açıklamaya yönelik çoklu lojistik regresyon modeli oluşturulmuştur. Çalışmanın tek değişkenli analiz sonuçlarına göre olumlu dışındaki denetim görüşü, düşük karlılık, yüksek borçluluk ve düşük büyüme ile ilişkilendirilmiştir. Çoklu lojistik regresyon modeli sonuçlarına göre ise düşük büyümeye, yüksek borçluluğa ve az sayıda çalışana sahip olan işletmelerin olumlu görüş dışında denetim görüşü alma ihtimalinin daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Ireland (2003), denetçilerin işletmenin sürekliliğine kapsamında ve işletmenin sürekliliği kapsamında verdikleri olumlu dışındaki denetim görüşü tercihlerini incelemişlerdir. Çalışmada İngiltere’de halka açık olan/olmayan ve borsaya kote olan/olmayan işletmelere ait veriler multinominal (isimsel) lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, büyük şirketlerin, yüksek kaldırıcı işletmelerin ve önceki dönem görüşü olumlu dışında olan işletmelerin sürekliliği dışında olumlu olmayan denetim görüşü alma ihtimallerinin daha yüksek olduğu; diğer taraftan ise bağlı işletmelerin ve büyük denetim firmaları tarafından denetlenen bağlı işletmelerin bu tür şartlı görüş alma ihtimalinin ise daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca, yüksek likiditeye sahip ve temettü ödeyen büyük şirketlerin işletmenin sürekliliğine ilişkin olumlu dışında görüş alma ihtimalinin daha düşük olduğu; diğer yandan yüksek kaldıraca sahip, şarta bağlı yükümlülükleri bulunan, önceki dönemde zarar açıklayan, yüksek denetim ücreti ödeyen ve önceki dönem denetim raporunda olumlu dışında denetim görüşü verilen işletmelerin ise sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında görüş alma ihtimalinin daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.

Spathis vd. (2003), müşteri firma performans göstergelerinin olumlu ve olumlu dışı denetim görüşlerinin ayrıştırılmasında ne ölçüde kullanılabileceğini incelemişlerdir. Çalışmada Yunanistan’daki şirketlerin olumlu dışındaki denetim görüşünün tahmininde çok kriterli karar verme yöntemlerinden UTADIS yöntemi kullanılarak sonuçlar çok değişkenli istatistik tekniklerden lojistik regresyon ve diskriminant analizi yöntemleri ile karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak olumlu dışındaki denetim görüşünün tahmininde

alacaklar/satışlar, net kar/toplam aktif, satışlar/toplam varlıklar ve çalışma sermayesi/toplam varlıklar değişkenlerinin kullanılabilmesi tespit edilmiştir. UTADIS yöntemi ile geliştirilen model yaklaşık %80 doğru sınıflama başarısı ile olumlu ve olumlu dışındaki denetim görüşlerinin ayrıştırılmasında oldukça etkili olarak görülmüştür.

Spathis (2003), finansal ve finansal olmayan değişkenlerin olumlu ve olumlu dışındaki denetim görüşlerinin ayrıştırılmasında ne ölçüde kullanılabilmesini test etmiştir. Çalışmada; 100 tane Yunan şirkete ait verilerin denetim görüşüne etkisi lojistik ve en küçük kareler regresyon yöntemleri ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda; olumlu dışındaki denetim görüşünün tahmin edilmesinde şirkete açılan dava, finansal stres (z skor) ve cari yıl zararı değişkenleri uygulanan yöntemler tarafından potansiyel göstergeler olarak seçilmiştir.

Spathis vd. (2004), finansal ve finansal olmayan değişkenlerin olumlu ve olumlu dışındaki denetim görüşlerinin ayrıştırılmasındaki gücünü incelemiştir. Çalışmada Yunanistan örneğinde yer alan şirketlerin verilerinden yararlanarak Çoklu Grup Hiyerarşik Ayrıştırma yöntemi ile model oluşturulmuştur. Ayrıca sonuçlar çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden doğrusal diskriminant analizi ve lojistik regresyon yöntemleri ile kıyaslanmıştır. Sonuç olarak; Çoklu Grup Hiyerarşik Ayrıştırma yönteminin doğru sınıflama performansının en azından diğer bilinen çok değişkenli istatistiksel tekniklerden doğrusal diskriminant analizi ve lojistik regresyon yöntemleri kadar olduğu görülmüştür. Çoklu Grup Hiyerarşik Ayrıştırma testi sonuçları alacaklar/toplam satışlar oranı ve z skoru değişkenlerinin olumlu ve olumlu dışındaki denetim görüşlerinin ayrıştırılmasında en etkili değişkenler olduğunu göstermiştir.

Doumpos vd. (2005), İngiltere örneğinde yer alan büyük işletmelerin verileri kullanılarak destek vektör makineleri yardımıyla denetim görüşünün tahmini için model oluşturmuşlardır. Çalışmada lineer ve lineer olmayan yöntemler kullanılarak geliştirilen modellerin performansları farklı örneklemeler üzerinde analiz edilmiştir. Çalışmada, olumlu dışındaki denetim görüşüne sahip işletmelerin olumlu denetim görüşü alan işletmelere göre daha yüksek likiditeye sahip olduğu ve daha düşük aktif karlılığı, duran varlık devir hızına, yıllık büyümeye ve yıllık ciro değişimine sahip olduğu ve daha yüksek kredi riskine sahip oldukları yönünde bulgular elde edilmiştir. Sonuçlar bütün destek vektör makineleri modellerinin olumlu ve olumlu dışındaki denetim görüşlerini tatmin edici düzeyde ayırt etme gücüne sahip olduğunu göstermiştir.

Caramanis ve Spathis (2006), finansal ve finansal olmayan değişkenlerin denetim görüşünü tahmin etmede ne derecede kullanılabileceğini incelemiştir. Çalışmada, Atina Borsasında işlem gören 185 şirketin verileri lojistik ve en küçük kareler regresyon yöntemleri ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak denetim ücretleri ve denetim şirketi büyüklüğünün olumlu dışında denetçilerin olumlu dışında denetim görüşü verme eğilimini etkilemediği tespit edilmiştir. Çalışmada, faaliyet karı/toplam varlıklar ve cari oran değişkenleri olumlu dışında bir denetim görüşü verilmesinde önemli değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Gaganis ve Pasiouras (2007), bankacılık sektöründe denetim görüşünü etkileyen faktörleri 1995—2004 döneminde dokuz Asya ülkesine ait örneklemi kullanarak lojistik regresyon yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın sonuçları olumlu dışında denetim görüşü alan Asya bankalarının genel olarak daha düşük aktif büyüklüğe, sermaye yeterliliğine, karlılığa ve verimliliğe sahip olduğunu ve likidite fazlalığına sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca, araştırmanın sonuçlarına göre bankacılık sektöründe bağımsız denetim yükümlülüğünün daha fazla olması ve daha az muhasebe ve bildirim yükümlülüğünün bulunması olumlu dışında denetim görüşü verilme ihtimalini arttırmaktadır.

Gaganis vd. (2007), Londra Borsasında 881 şirkete ait verileri kullanarak olumlu dışındaki denetim görüşlerini yönelik olarak olasılıksal sinir ağırları yöntemi ile model geliştirmişlerdir. Ayrıca, olasılıksal sinir ağırları yöntemi ile geliştirilen model sonuçları geleneksel yapay sinir ağırları ve lojistik regresyon modelleri ile karşılaştırılmıştır. Olasılıksal sinir ağırları modelinin olumlu dışındaki denetim görüşlerini açıklama gücünün geleneksel yapay sinir ağırları ve lojistik regresyon modellerine göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Olasılıksal sinir ağırları modeli sonuçları, düşük karlılığa ve yüksek kredi riski derecesine sahip firmaların olumlu dışında bir denetim görüşü alma olasılığının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Ayrıca, olumlu dışında bir denetim görüşü alma olasılığının firma büyüklüğü ile ters orantılı olarak değiştirdiği görülmüştür. Diğer taraftan, olumlu dışında denetim görüşü verilme olasılığı ile firmanın uyguladığı kredi ödeme politikası arasında ise düzensiz bir ilişki görülmüştür.

Kirkos vd. (2007), toplamda 26 tane finansal oranı kullanarak, olumlu görüş ve olumlu dışındaki görüşlerin ayrıştırılmasında veri madenciliği tekniklerinden C4.5 karar ağaçları, yapay sinir ağırları ve bayes ağları yöntemlerini İngiltere’de ve İrlanda’da halka açık 450 tane finansal olmayan işletme üzerinde uygulamışlardır. Çalışmada kullanılan

yöntemlerden Bayesyen Ağları, yapay sinir ağları ve C4.5 karar ağaçları yöntemlerinin sınıflandırma başarıları sırasıyla %82,22, %81,11 ve %77,69 olarak bulunmuştur. Yapılan çalışmada, finansal başarısızlık ve karlılık değişkenleri her üç modelde; finansal kaldıraç ve ciro değişkenleri ise C4.5 karar ağaçları ve Bayesyen Ağları modellerinde önemli değişkenler olarak tespit edilmiştir.

Pourheydari vd. (2012), 29 tane bağımsız değişkenin kullanıldığı çalışmada; çok katmanlı sinir ağları, olasılıksal sinir ağları, radyal tabanlı fonksiyon ağları ve lojistik regresyon yöntemleriyle Tahran Borsasında işlem gören 1018 şirkete ilişkin denetim görüşlerini tahmin etmeye yönelik modeller geliştirmişlerdir. Sonuçta, çok katmanlı sinir ağları yönteminin olumlu ve olumlu dışındaki denetim görüşlerinin ayrıştırılmasında en yüksek performansı göstermiştir. Olasılıksal sinir ağları, yöntemi olumlu denetim görüşünün tahmininde ve olumlu dışındaki denetim görüşlerinin tahmininde en dengeli başarı gösteren yöntem olmuştur. Radyal tabanlı yapan sinir ağları yöntemi, olumlu dışındaki denetim görüşlerinin tespitinde en başarılı yöntem olurken; lojistik regresyon yöntemi denetim görüşlerinin tahmininde en başarısız yöntem olmuştur.

Saif vd. (2012), Tahran Borsasında işlem gören şirketler üzerinde ile denetim görüşü türünü belirlemeye yönelik model geliştirmişlerdir. Çalışmada destekçi vektör makineleri ile karar ağacını birleştirerek yeni bir yaklaşım ile denetim görüşünü tahminde kullanmışlardır. Sonuçta yeni yöntemin anlaşılabilirliğinin daha yüksek olduğu ve anlamlı ve yüksek kaliteli kurallar geliştirilebildiği görülmüştür. Araştırmada denetim görüşü türünün tahminine yönelik 20 değişken ile 30 kural elde edilmiştir.

Zdolšek vd. (2015), şirketin finansal durumunun olumlu dışındaki denetim görüşü ile ilişkisini 293 adet Sloven işletmeye ait veriler ile incelemişlerdir. Çalışmada veriler logit yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada tek değişkenli analiz sonuçlarına göre olumlu dışında bir denetim görüşü alan işletmeler olumlu denetim görüşü alana işletmelere göre daha yüksek borçluluğa, daha düşük likidite ve verimlilik ve karlılığa sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca, lojistik modelin olumlu denetim görüşü alan ve olumlu dışında denetim görüşü alan işletmeleri ayrıştırabildiği görülmüştür.

Fernández-Gómez vd. (2016), finansal değişkenler ile birlikte kurumsal yönetime ilişkin verilerin olumlu dışındaki denetim görüşü tahmin modellerine eklenmesinin modelin tahmin gücünü arttırmasını İspanya'da halka açık işletmeler örneğinde çok katmanlı algılayıcı (MLP) ve olasılıksal yapay sinir ağı (PNN)

yöntemleri ile test etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda çok katmanlı algılayıcı (MLP) yönteminin doğru sınıflama başarısının eğitim seti ve test seti için %100'e yakın olduğu ve olasılıksal yapay sinir ağı (PNN) yönteminin ise doğru sınıflama başarısının eğitim seti ve test seti için sırasıyla %85,60 ve 81,70 olduğu görülmüştür. Kurumsal yönetime ilişkin değişkenlerin modele dahil edilmesinin denetim görüşü tahmin modelinin doğru sınıflama başarısını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Moalla (2017), finansal değişkenlerin şartlı görüş içeren denetim raporlarına ve şartlı görüş içeren ve/veya açıklama paragrafı eklenen denetim raporlarına etkisini incelemiştir. Çalışmada 2005-2015 yılları arasında Tunus'ta finans sektörü dışında faaliyet gösteren halka açık 76 işletmeye ait veriler panel lojistik regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak likidite, cari yıl zararı ve geçmiş yıl zararı değişkenlerinin şartlı görüş ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Şartlı görüş alan ve/veya açıklama paragrafı eklenen denetim raporlarında için geliştirilen modelde ise kaldıraç değişkeni anlamlı çıkmıştır.

BÖLÜM V

BAĞIMSIZ DENETİM RAPORLARINDA DENETİM GÖRÜŞÜNÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ: BORSA İSTANBUL'DA BİR UYGULAMA

5.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Borsa İstanbul'da işlem gören imalat sektörü işletmelerine ilişkin olumlu dışı denetim görüşü verilmesini etkileyen faktörlerin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda olumlu ve olumlu dışında görüş içeren denetim raporlarının kullanılması ile denetim görüşünü etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve denetim görüşü tahmininde kullanılacak model oluşturulması amaçlanmaktadır. Ayrıca, bu temel amaç doğrultusunda, işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşlerini etkileyen faktörlerin farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

5.2. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmanın bu kısmında olumlu dışında denetim görüşünü, sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşünü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespiti için literatüre dayalı olarak geliştirilen hipotezlere ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

5.2.1. Denetim Kuruluşu Büyüklüğü

Bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörler arasında incelenen değişkenlerden birisi denetim kuruluşu büyüklüğüdür. Birçok çalışmada bağımsız denetim kuruluşunun büyük olması ile olumlu dışında denetim görüşü verilmesi arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Ireland, 2003; Defond vd., 2000;

Kirkos vd., 2007; Chen vd., 2001; Habib, 2013). DeAngelo (1981, s.191), müşteri sayısı olarak fazla olan büyük denetçilerin, düşük kaliteli bir denetim sonucundaki muhtemel kayıplarının daha yüksek olacağını ve bir müşteriyi tutma adına hileye başvurma hususunda daha isteksiz olacağını ve yüksek başlangıç maliyetlerinin yüksek denetim kalitesi için bir teminat olacağını belirtmiştir. Öte yandan, Ireland (2003, s. 986) yüksek kaliteli denetçilerin yüksek kaliteli müşteriler tarafından tercih edildiğini belirtmiştir. Buna göre; eğer yüksek kaliteli müşteriler daha az olasılıkla şartlı görüş verilmeyi gerektirmesi durumunda büyük denetim firmaları tarafından denetlenen işletmelerin şartlı görüş almalarının daha az olasılığa sahip olacağını ileri sürmüştür. Bu çalışmada bağımsız denetim kuruluşu büyüklüğü ile bağımsız denetim görüşü arasındaki ilişki aşağıdaki hipotezler ile test edilecektir:

H₁: Olumlu dışında bağımsız denetim görüşü ile dört büyük denetim firmasından biri tarafından denetlenme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki mevcuttur.

H_{1A}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında bağımsız denetim görüşü ile dört büyük denetim firmasından biri tarafından denetlenme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki mevcuttur.

H_{1B}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında bağımsız denetim görüşü ile dört büyük denetim firmasından biri tarafından denetlenme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki mevcuttur.

5.2.2. Önceki Denetim Görüşü Türü

Önceki çalışmalarda, cari yılda olumlu dışında bir görüş alınması ile önceki bağımsız denetim görüşü türünün olumlu dışında bir görüş olması arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir (Chen vd., 2001; Ireland, 2003; Habib, 2013; Keasey vd., 1988; Yaşar, 2016). Bu bakımdan, bu çalışmalarda bağımsız denetim görüşü türünün gelecek yıllar içerisinde devam etme eğilimi gösterdiği bulgusu elde edilmiştir. Ireland (2003, s. 994) olumlu görüş dışında verilen görüşler için bu eğilimi öncelikle devam eden ya da tespit edilemeyen bir sorunun mevcudiyetine bağlamıştır. Başka bir neden olarak ise dava veya itibar zedelenmesi tehditlerine karşı denetçinin önceki denetim görüşü türünü değiştirmek istememesi olarak belirtmiştir. Ireland (2003, s. 994) olumlu görüşlerinin zaman içerisinde devam etmesinin nedeni bu şirketlerde gerçekten finansal raporlamanın doğru yapılması ve şirketlerde herhangi bir sorun tespit edilmemesi

olabileceğini ifade etmiştir. Ancak, Ireland (2003, s. 994) olumlu denetim görüşünün şirkette bir sorun olmasına rağmen gelecek yıllarda sürdürülmesinde; denetçinin ihmali, güçlü bir denetçi değiştirme tehdidi bulunması ya da “giderek büyüyen problem”¹ etkisini nedenler olarak göstermiştir. Bu çalışmada önceki denetim görüşü ile denetim görüşü arasındaki ilişki aşağıdaki hipotezler ile test edilecektir:

H₂: Olumlu dışında bağımsız denetim görüşü ile önceki dönemde olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H_{2A}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında bağımsız denetim görüşü ile önceki dönemde olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H_{2B}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında bağımsız denetim görüşü ile önceki dönemde olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

5.2.3. Denetim Raporu Gecikmesi

Bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörler arasında incelenen bir başka değişken ise bağımsız denetim raporunun ile denetçi raporunun yayınlanması arasında geçen süredir. Yapılan çalışmalarda, bu sürenin uzunluğu ile olumlu dışında görüş verilmesi arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir (Keasey vd., 1988, Habib, 2013; Chen vd., 2001; Ireland,2003; Laitinen ve Laitinen, 1998, Yaşar, 2016). Ireland (2003, s. 993) bu ilişkiyi birkaç nedene bağlamıştır. Öncelikle, bu sürenin uzun olmasının, denetçi ile müşteri arasında hesaplar ve denetim raporu üzerine olabilecek anlaşmazlıkların çözümünün uzun sürmesinden kaynaklanabileceğini belirtmiştir. Özellikle, eğer denetçi görüşüne şart koşturmak istiyorsa, bu pazarlığın daha uzun sürmesinin muhtemel olduğunu ileri sürmüştür. İkinci olarak ise, denetçinin problemler tespit etmesi ve başka denetim prosedürleri uygulanmasına ihtiyaç duyması nedeniyle bu sürenin uzayabileceğini belirtmiştir. Üçüncü olarak ise bu sürenin uzunluğu, şirketin yüksek içsel ve kontrol riskine sahip olması nedeniyle denetçinin başta daha fazla denetim çalışması gerekmesinden kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Son olarak ise özellikle sürekliliğe

¹ Ireland (2003, s. 994) “Giderek büyüyen problem” etkisini; bir problemin denetçi tarafından erken evrede tespit edilmesi ve tespit edildiğindeki problemin potansiyel finansal tablolar üzerindeki etkisinin şart koşturmak için yeterli görülmemesi üzerine raporlanmaması ancak zamanla bu sorunun büyümesine rağmen denetçinin önceki dönemde bu sorunu görmezden gelmiş olması nedeniyle problemi raporda belirtmemeye devam etmesi şeklinde ifade etmiştir.

ilişkin hususlarda denetçinin, müşteri işletmedeki problemin çözülebileceği umuduyla görüş bildirmeyi ve denetim raporunu sunmayı erteleyebileceğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda bu çalışmada; denetim raporu gecikmesi ile denetim görüşü arasındaki ilişki aşağıdaki hipotezler ile test edilecektir:

H₃: Olumlu dışında bağımsız denetim görüşü ile denetim raporu gecikmesi arasında anlamlı ve pozitif ilişki mevcuttur.

H_{3A}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında bağımsız denetim görüşü ile denetim raporu gecikmesi arasında anlamlı ve pozitif ilişki mevcuttur.

H_{3B}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında bağımsız denetim görüşü ile denetim raporu gecikmesi arasında anlamlı ve pozitif ilişki mevcuttur.

5.2.4. Şirket Büyüklüğü

Bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörler arasında incelenen bir başka değişken ise denetlenen şirketin büyüklüğüdür. Literatürde, denetlenen şirketin büyüklüğü ile şirkete olumlu dışında bir denetim görüşü verilmesi arasında negatif ilişki olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Habib, 2013; Hubaid ve Cooke, 2005; Keasey vd., 1988, Yaşar, 2016). Bazı çalışmalarda ise işletme büyüklüğünün olumlu dışında bir denetim görüşü verilmesi olasılığını arttırdığına yönelik bulgular elde edilmiştir (Defond vd., 2000; Spathis vd., 2003). Öte yandan; Ireland (2003) işletme büyüklüğünün denetim görüşüne etkisi ile ilgili sürekliliğe ilişkin ve süreklilik dışında verilen olumlu dışı görüşler için farklı sonuçlar elde etmiştir. İşletme büyüklüğünün sürekliliğe ilişkin olumlu dışı görüş verilme ihtimalini düşürdüğü ve süreklilik dışında verilen olumlu dışındaki görüş verilme ihtimalini ise arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ireland (2003, s. 990-991) bu sonucu büyük işletmelerin kredi sağlama adına daha büyük varlık tabanına sahip olmaları ve daha büyük piyasa payına sahip olmaları nedenleriyle daha sağlıklı bir finansal yapıya sahip görünmesinin sürekliliğe ilişkin olumlu dışındaki bir görüş verilmesi gereğini azaltmasına bağlamıştır. Öte yandan, büyüklüğün varlıkların fazla ve yükümlülüklerin ise düşük raporlanmasından kaynaklanabileceğinden denetçiler ile müşteri işletme arasındaki anlaşmazlıkları arttıracağını belirtmiştir. Keasey vd. (1988, s. 327) ise büyük işletmelerin daha düzgün

ve gelişmiş bir iç kontrol sistemine sahip olmasından dolayı olumlu dışında bir görüş alma ihtimalinin daha zayıf olabileceğini belirtmişlerdir. Bu çalışmada işletme büyüklüğü, aktif büyüklüğü değişkeni ile ölçülmüştür. Bu bağlamda işletmenin büyüklüğü ile olumlu dışında bir denetim görüşü verilmesi arasındaki ilişki aşağıdaki hipotezler ile test edilecektir:

H₄: Olumlu dışında denetim görüşü ile işletmenin büyüklüğü arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

H_{4A}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında bağımsız denetim görüşü ile işletmenin büyüklüğü arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

H_{4B}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında bağımsız denetim görüşü ile işletmenin büyüklüğü arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

5.2.5. Finansal Başarısızlık

Bağımsız denetim görüşünü etkileyen faktörler arasında incelenen bir diğer değişken ise denetlenen şirketteki finansal başarısızlık durumudur. Literatürde, finansal başarısızlık ile olumlu dışında görüş verilmesi arasında pozitif ilişki olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Habib, 2013; Spathis vd., 2003; Hubaid ve Cooke, 2005; Kirkos vd., 2007; Spathis, 2003; Yaşar, 2016). Bu çalışmada finansal başarılı/başarısız işletmelerin belirlenmesinde Aktaş (2003) tarafından belirlenen kriterlerden; sermayesinin yarısını kaybetmiş olmak (dönem ve geçmiş yıllar zararlarının toplamı işletmenin sermayesinin yarısını aşması), aktif toplamın %10'unu kaybetmiş olmak (dönem ve geçmiş yıllar zararlarının aktif toplamın %10'unu aşması) ve üç yıl üst üste zarar etmiş olmak kriterleri kullanılmıştır. Ayrıca Altman (2000) tarafından geliştirilen finansal başarısızlık modeli sonucunda elde edilen zskor değişkeni kullanılmıştır. Bu skor firmaların finansal başarısızlık riskini ölçmeye yaramakta olup zskor değişkeninin düşük olması ile finansal başarısızlık riski arasında pozitif bir ilişki öngörülmektedir.

Altman (2000)'ın geliştirmiş olduğu Yeniden düzenlenmiş (Revised) Z skor modeli aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$Z = 0,717(X_1) + 0,847(X_2) + 3,107(X_3) + 0,420(X_4) + 0,998(X_5)$$

Bu formüldeki değişkenler aşağıdaki biçimdedir (Altman, 2000):

X_1 : Çalışma sermayesi/toplam varlıklar

X_2 : Geçmiş yıl karları/toplam varlıklar

X_3 : Faiz ve vergi öncesi karlar/toplam varlıklar

X_4 : Öz sermayenin defter değeri/toplam borcun defter değeri

X_5 : Satış gelirleri/toplam varlıklar

Bu bağlamda işletmenin finansal başarı durumu ile denetim görüşü arasındaki ilişki aşağıdaki hipotezler ile test edilmiştir:

H_5 : Olumlu dışında denetim görüşü alınması ile işletmenin finansal başarısız olması arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

H_{5A} : İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması ile işletmenin finansal başarısız olması arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

H_{5B} : İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması ile işletmenin finansal başarısız olması arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

5.2.6. Likidite

Denetlenen şirketin likidite durumu, bağımsız denetim görüşü üzerinde etkili olan faktörler arasında incelenen bir diğer değişkendir. Literatürde, denetlenen şirketin düşük likiditeye sahip olması ile şirkete olumlu dışında bir denetim görüşü verilmesi arasında pozitif ilişki olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Spathis vd., 2003; Caramanis ve Spathis, 2006; Bell ve Tabor, 1991; Yaşar, 2016). Bazı çalışmalarda ise düşük likiditenin olumlu dışında denetim görüşü verilmesi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Kirkos vd., 2007; Laitinen ve Laitinen, 1998). Diğer yandan, Ireland (2003) düşük likiditenin sürekliliğe ilişkin olumlu dışında denetim görüşü verilmesi ihtimalini artırdığına ilişkin bulgular elde ederken; süreklilik dışındaki hususlarda olumlu dışında görüş verilmesi ile likidite arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucunu elde etmiştir. Spathis (2003, s.79), zayıf likiditenin işletmenin finansal durumunu bozması dolayısıyla olumlu dışında denetim görüşü verilmesi olasılığını artıracığını öne sürmüştür. Öte yandan, Ireland (2003, s.991) zayıf likiditenin

işletmenin sürekliliğe ilişkin olumlu dışında bir görüş alma ihtimalini artıracakını; ancak yüksek düzeyde likiditenin varlıkların şişirilmiş olmasına bağlı olarak süreklilik dışındaki hususlara bağlı olarak olumlu dışında denetim görüşü verilmesi olasılığını arttırabileceğini ileri sürmüştür. Bu çalışmada işletmenin likidite pozisyonu dönen varlıklar/ kısa vadeli borçlar ve net işletme sermayesi/toplam varlıklar değişkenleri ile ölçülmüştür. Bu çalışmada işletmenin likidite durumu ile denetim görüşü arasındaki ilişki aşağıdaki hipotezler ile test edilmiştir:

H₆: Olumlu dışında denetim görüşü verilmesi ile işletmenin likidite durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

H_{6A}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında bağımsız denetim görüşü verilmesi ile işletmenin likidite durumu anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

H_{6B}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında bağımsız denetim görüşü verilmesi ile işletmenin likidite durumu arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

5.2.7. Karlılık

Literatürde, denetlenen şirketin zarar etmesi veya düşük bir karlılığa sahip olması ile şirkete olumlu dışında bir denetim görüşü verilmesi arasında pozitif ilişki olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Spathis, 2003; Spathis vd., 2003, Habib, 2013; Caramanis ve Spathis, 2006; Dopuch, vd., 1987; Özcan, 2016; Yaşar, vd., 2015). Diğer yandan, Ireland (2003) zarar açıklama durumunun sürekliliğe ilişkin olumlu dışında denetim görüşü alma ihtimalini arttırdığını; ancak süreklilik dışındaki hususlar için verilen olumlu dışında görüşler için istatistiksel olarak anlamlı olmadığını tespit etmiştir. Chen vd. (2001, s.21) daha karlı olan işletmelerin tartışmalı muhasebe uygulamalarına başvurmasının daha az olası olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu çalışmada, karlılığın ölçülmesinde öz sermaye karlılığı ve aktif karlılığı oranları kullanılmıştır. Bu çalışmada işletmenin karlılığı ile denetim görüşü arasındaki ilişki aşağıdaki hipotezler ile test edilmiştir:

H₇: Olumlu dışında denetim görüşü alınması ile işletmenin karlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

H_{7A}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması ile işletmenin karlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

H_{7B}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması ile işletmenin karlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

5.2.8. Borçluluk

Denetlenen şirketin borçluluk düzeyi de denetim görüşünü etkileyebilecek faktörler içerisinde sıklıkla kullanılmıştır. Literatürde, denetlenen şirketin borçluluk durumu ile şirkete olumlu dışında denetim görüşü verilmesi arasında pozitif bir ilişki olduğuna dair bulgular vardır (Laitinen ve Laitinen, 1998; Ireland, 2003; Özcan, 2016; Yaşar vd., 2015; Yaşar, 2016; Chan ve Walter, 1996). Bu çalışmada borçluluk düzeyi toplam borç/toplam varlıklar değişkeni ile ölçülmüştür. Bu çalışmada borçluluk düzeyi ile denetim görüşü arasındaki ilişki aşağıdaki hipotezler ile test edilmiştir:

H₈: Olumlu dışında denetim görüşü alınması ile işletmenin borçluluk düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H_{8A}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması ile işletmenin borçluluk düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H_{8B}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması ile işletmenin borçluluk düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

5.2.9. Büyüme

İşletmenin büyüme oranı ile bağımsız denetim görüşü arasındaki ilişki literatürde bulunan bir başka değişkendir. Literatürde, olumlu dışında denetim görüşü alan işletmelerin büyüme hızının daha düşük olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Pourheydari vd., 2012; Gaganis, 2009; Laitinen ve Laitinen, 1998; Özcan, 2016). Büyüme, bağımsız denetim raporunda şartlı görüş verme kararını şirket büyüdükçe

şirketin finansal istikrarı artacağından dolayı doğrudan ve müşteri-denetçi ilişkisini değiştirmesinden ötürü ise dolaylı biçimde etkileyebileceğini ileri sürmüştür (Meyer vd., 2006: 63). Bu çalışmada büyümenin denetim görüşü üzerindeki etkisinin incelenmesinde toplam aktifteki yıllık değişim oranı kullanılmıştır. Bu bakımdan işletmenin büyümesi ile denetim görüşü arasındaki aşağıdaki hipotezler ile test edilmiştir.

H₉: Olumlu dışında denetim görüşü alınması ile işletmenin büyümesi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

H_{9A}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması ile işletmenin büyümesi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

H_{9B}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması ile işletmenin büyümesi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

5.2.10. Faaliyet Devir Hızı

Bağımsız denetim tahmininde kullanılan bir diğer değişken müşteri işletmenin faaliyet devir hızıdır. Literatürde, olumlu dışında denetim görüşü alan şirketlerin faaliyet devir hızınının daha düşük olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir (Spathis, vd., 2003; Doumpos, vd., 2005; Yaşar, vd., 2015; Özcan, 2016). Bu çalışmada, işletmenin faaliyet devir hızınının bağımsız denetim görüşüne etkisi aktif devir hızı (toplam satışlar/toplam aktifler) değişkeni ile test edilmiştir. Buna göre faaliyet devir hızı ile denetim görüşü arasındaki ilişki aşağıdaki hipotezler ile test edilmiştir:

H₁₀: Olumlu dışında denetim görüşü alınması ile işletmenin faaliyet devir hızı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

H_{10A}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması ile işletmenin faaliyet devir hızı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

H_{10B}: İşletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında bağımsız denetim görüşü alınması ile işletmenin faaliyet devir hızı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

5.3. Araştırmanın Metodolojisi

Denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespit edilmesini amaçlayan bu çalışmada geliştirilen hipotezlerin test edilebilmesi üzere seçilen örneklemlere, araştırmanın değişkenlerine ve araştırmanın modellere ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

5.3.1. Örneklem Seçimi

Bu çalışmada araştırma hipotezlerinin test edilmesi amacıyla Borsa İstanbul (BİST)'de imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin 2013-2017 yılları arasındaki denetim görüşleri çalışmanın bağımlı değişkenini oluşturmaktadır. Çalışmanın bağımsız değişkenlerine ilişkin veri seti 2012-2017 yılları arasındaki incelenen şirketlerin Kamuoyu Aydınlatma Platformu (KAP) web sayfasında yayınlanan denetim raporları ve finansal tabloları ve finnet 2000 Plus veri sitesi kullanılarak oluşturulmuştur. BİST'te imalat sanayi sektöründe 2013-2017 döneminde bütün yıllık bağımsız denetim ve finansal tablolarına Kamuoyu Aydınlatma Platformu (KAP) üzerinden ulaşılabilen 167 adet şirket bulunmasına rağmen bir şirketin daha sonra işlem sırasının kapatıldığı görüldüğünden çalışmanın kapsamına toplam 166 adet şirket alınmıştır. 2013-2017 dönemi arasında 166 firmaya ait 830 adet şirket-yıl verisi bulunmaktadır. 830 adet şirket-yıl verisinden 105 tanesi olumlu dışında bir denetim görüşü; 725 tanesi ise olumlu denetim görüşü içermektedir. Ancak sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi ve kayıp veri oluşmaması adına 13 adet olumlu dışı denetim görüşü içeren şirket yıl verisi çalışmanın kapsamından çıkarılmıştır. Bu gözlemlerden 12 tanesi finansal değişkenlere ilişkin nedenler (ortalama öz sermayenin negatif olması ve hasılatın bulunmaması) ile bir tanesi ise önceki denetim görüşünün bulunmaması dolayısıyla çalışmadan çıkarılmıştır. Bu gözlemlerden 12 tanesinin finansal olarak uç değerlere sahip olması dolayısıyla çalışmadan çıkarılması daha sağlıklı bulgular elde edilmesi açısından da faydalı olacaktır. Çalışmada 13 adet gözlem çıkarıldıktan sonra 92 adet olumlu dışı görüş çalışma kapsamına alınmıştır. 725 adet olumlu görüş içeren gözlemden ise 92 tanesi rastgele seçilerek toplam 184 adet gözlemden oluşan çalışmanın örnekleme oluşturulmuştur.

Çalışmada sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren ve içermeyen olumlu dışındaki denetim görüşleri verilmesini etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla 92 adet olumlu

dışında denetim görüşü verilen denetim raporu sürekliliğe ilişkin belirsizlik ile ilgili açıklama bulunup bulunmadığına göre ayrıştırılmıştır. Buna göre, 92 denetim raporunun 30 tanesinde işletmenin sürekliliğindeki belirsizliğe ilişkin açıklama bulunurken; 62 tanesi ise süreklilikte belirsizliğe ilişkin herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bu kapsamda sürekliliğe ilişkin belirsizlik bulunmayan 62 adet olumlu dışı denetim raporlarından 30 tanesi ve daha önce birinci örneklem için rastgele seçilmiş olan 92 adet olumlu görüş içeren denetim raporlarından 30 tanesi rastgele seçilerek olumlu denetim görüşü, işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü gruplarını içeren ve toplam 90 gözlemden oluşan ikinci veri seti elde edilmiştir.

5.3.2. Araştırmanın Değişkenleri

Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler literatürde bağımsız denetim görüşünün tahmininde sıklıkla kullanılan değişkenler arasından seçilmiştir. Çalışmada kullanılacak bağımlı değişkenler ve bağımsız değişkenler tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3

Araştırma Değişkenleri

Bağımlı Değişkenler	
DG	= olumlu dışında denetim görüşü verilmesi durumunda 1; olumlu görüş verilmesi durumunda
SDG	= olumlu denetim görüşü alan gözlemler için 0; işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü için 1; işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü için 2
Bağımsız Değişkenler	
ÖDG	= önceki denetim görüşünün olumlu görüş dışında bir görüş olması durumunda 1; olumlu görüş olması durumunda 0
DKB	= 4 büyüklükte denetlenen şirketler için 1; diğerleri için 0
DRG	= finansal yıl sonu ile denetim raporunun yayınlandığı tarih arasında geçen gün sayısının karekökü
FB	= finansal başarısız işletmeler için 1; diğerleri için 0
zskor	= Altman (2000)’e göre hesaplanan z skor değeri
ln(TV)	= toplam varlıkların doğal logaritması
BYM	= toplam aktifteki yıllık değişim
NK/TV	= net kar/ toplam varlıklar
NK/ÖK	= net kar/ özkaynaklar
CO	= dönen varlıklar/ kısa vadeli borçlar
NİS/TV	= net işletme sermayesi/ toplam varlıklar
TB/TV	= toplam borç/ toplam varlıklar
TS/TV	= toplam satışlar/toplam varlıklar

5.3.3. Araştırmanın Modelleri

Çalışmada denetim görüşünü etkileyen faktörlerin belirlenmesi için çok değişkenli istatistikî yöntemlerden ikili lojistik regresyon ve multinominal lojistik regresyon yöntemleri kullanılmıştır.

Çalışmada olumlu dışındaki denetim görüşü verilmesinde etkili faktörler ikili (binary) lojistik regresyon yöntemi kullanılarak çok değişkenli analize tabi tutulmuştur. Buna göre olumlu dışındaki denetim görüşünün bağımsız değişkenler tarafından açıklanıp açıklanmadığı “enter” yöntemi kullanılarak aşağıda yer alan model 1 ile test edilmiştir:

$$DG = \beta_0 + \beta_1 ÖDG + \beta_2 DKB + \beta_3 DRG + \beta_4 FB + \beta_5 \ln(TV) + \beta_6 BYM + \beta_7 NK/TV + \beta_8 NK/ÖK + \beta_9 CO + \beta_{10} NİS/TV + \beta_{11} TB/TV + \beta_{12} TS/TV \text{ (Model 1)}$$

Araştırmada olumlu dışında denetim görüşü verilmesinde denetim raporunda sürekliliğe ilişkin belirsizlik içerip içermediğine göre bir ayrıma gidilerek Ireland (2003)’ın çalışmasında yaptığına benzer biçimde multinominal lojistik regresyon yöntemiyle işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik bulunan olumlu dışında denetim görüşlerini ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik bulunmayan olumlu dışında denetim görüşlerini etkileyen faktörlerin tespit edilmesi amacıyla değişkenler aşağıdaki model 2 yardımıyla test edilmiştir:

$$SDG = \beta_0 + \beta_1 ÖDG + \beta_2 BDB + \beta_3 DRG + \beta_4 FB + \beta_5 \ln(TV) + \beta_6 BYM + \beta_7 NK/TV + \beta_8 NK/TÖ + \beta_9 CO + \beta_{10} NİS/TV + \beta_{11} TB/TV + \beta_{12} TS/TV \text{ (Model 2)}$$

Buna göre model 2’de olumlu denetim görüşü alan gözlemler için 0; işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen gözlemler için 1; işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren gözlemler için 2 değerleri verilerek multinominal lojistik regresyon modeli oluşturulmuştur. Modelde olumlu denetim görüşü verilen gözlemler referans grubu olarak alınmıştır.

Çalışmada daha sonra bulguların güvenilirliğinin test edilmesi amacıyla Model 1 ve Model 2’den farklı olarak finansal başarısızlık (FB) değişkeni yerine Altman (2000) tarafından geliştirilen ve finansal başarısızlığın tespitinde kullanılan “revised Z-Score” modeline göre hesaplanan “zskor” değişkeni kullanılarak ileriye doğru (Forward: LR) ikili lojistik regresyon daha sonra da multinominal lojistik regresyon yapılmıştır. Buna göre; ileriye doğru (Forward: LR) ikili lojistik regresyon yöntemi kullanılarak test

edilen model 3² ve multinominal lojistik regresyon yöntemi kullanılarak test edilen model 4 aşağıda yer almaktadır:

$$DG = \beta_0 + \beta_1 \text{ÖDG} + \beta_2 \text{DKB} + \beta_3 \text{DRG} + \beta_4 \text{zskor} + \beta_5 \ln(\text{TV}) + \beta_6 \text{BYM} + \beta_7 \text{NK/TV} + \beta_8 \text{NK/ÖK} + \beta_9 \text{NİS/TV} + \beta_{10} \text{TB/TV} + \beta_{11} \text{TS/TV} \text{ (Model 3)}$$

$$\text{SDG} = \beta_0 + \beta_1 \text{ÖDG} + \beta_2 \text{BDB} + \beta_3 \text{DRG} + \beta_4 \text{zskor} + \beta_5 \ln(\text{TV}) + \beta_6 \text{BYM} + \beta_7 \text{NK/TV} + \beta_8 \text{NK/TÖ} + \beta_9 \text{CO} + \beta_{10} \text{NİS/TV} + \beta_{11} \text{TB/TV} + \beta_{12} \text{TS/TV} \text{ (Model 4)}$$

5.4. Araştırma Bulguları

Bağımsız denetim görüşünün tahmin edilmesine yönelik veriler SPSS 25 programı ile analiz edilmiş ve tek değişkenli analiz ve çok değişkenli analiz sonuçlarına ilişkin bulgulara çalışmanın bu bölümünde yer verilmiştir.

5.4.1. Tek Değişkenli Analiz Sonuçları

Olumlu denetim görüşü ve olumlu dışındaki denetim görüşleri grupları arasında fark bulunup bulunmadığına yönelik yapılan tek değişkenli analiz sonuçları tablo 4’de sunulmuştur. Tek değişkenli analizde sürekli değişkenler için ortalama farkı için t testi ve kategorik değişkenler için ise ki-kare testi uygulanmıştır.

Tablo 4

Sürekli Değişkenler İçin Tek Değişkenli Analiz Sonuçları

Değişken	Olumlu Görüş	Olumlu Dışı Görüşler	T istatistiki
DRG	7,652	8,060	-4,965***
ln(TV)	19,547	18,093	6,233***
BYM	0,134	0,099	1,182
NK/TV	0,055	0,009	2,288**
NK/ÖK	0,064	0,019	0,529
CO	2,641	2,376	0,458
NİS/TV	0,195	0,127	1,809*
TB/TV	0,481	0,499	-0,520
TS/TV	0,966	0,682	4,088***
zskor	2,417	1,688	2,012**

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

² Çalışmanın 5.4.2. kısmında açıklanan nedenden dolayı “CO” değişkeni model 3’den çıkarılmıştır.

Tablo 4’de yer alan t testi testi sonuçlarına göre DRG, LN (TV), TS/TV değişkenlerinin %1 anlamlılık düzeyinde farklılık içerdiği görülmektedir. NK/TV ve zskor değişkenleri için ise t-testi sonucunda %5 anlamlılık düzeyinde farklılık tespit edilmiştir. NİS/TV değişkeni için ise %10 anlamlılık düzeyinde farklılık görülmektedir. Buna göre; olumlu dışında bir denetim görüşü alan işletmelerin olumlu görüş alan işletmelere göre daha düşük aktif büyüklüğe (ln(TV)), aktif devir hızına (TS/TV), aktif karlılığa (NK/TV), likiditeye (NİS/TV) ve zskor değerine sahip oldukları ve denetim raporu gecikmesi süresinin ise daha uzun olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.

Tablo 5

Kategorik Değişkenler İçin Ki-Kare Testi

Değişken	Olumlu Görüş	Olumlu Dışı Görüşler	T istatistiki
ÖDG			
Olumlu Görüş	91	17	122,756***
Olumlu Dışı Görüşler	1	75	
BDB			
Büyükler	52	31	9,680***
Diğerleri	40	61	
FB			
Başarısız	26	57	21,093***
Diğerleri	66	35	

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 5’de yer alan ki-kare testi sonucuna göre ise denetim görüşü türüne göre ÖDG, BDB ve FB değişkenleri için %1 anlamlılık düzeyinde farklılık tespit edilmiştir. Buna göre olumlu dışında bir denetim görüşü alan işletmeler olumlu görüş alan işletmelere göre daha fazla önceki yıl olumlu dışında bir denetim görüşü almakta, dört büyük dışındaki denetim kuruluşları tarafından denetlenmekte ve finansal olarak başarısız olmakta olduğu görülmektedir.

Tablo 6*Sürekli Değişkenler İçin Tek Değişkenli Analiz Sonuçları*

Değişken	Olumlu Görüş	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçermeyen	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçeren
DRG	7,595	7,949***	8,142***
ln(TV)	19,707	18,150***	17,400***
BYM	0,162	0,141	0,035**
NK/TV	0,054	0,024	-0,018
NK/ÖK	0,080	0,005	0,044
CO	2,219	3,412	1,799
NİS/TV	0,205	0,249	-0,010***
TB/TV	0,475	0,375*	0,652***
TS/TV	0,956	0,682**	0,646**
zskor	2,173	2,618	0,451***

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 6'da olumlu denetim görüşü kontrol grubu olarak alındığında; t testi sonuçlarına göre sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışındaki denetim görüşlerinin DRG ve ln(TV) değişkenlerinin %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmektedir. TS/TV ve TB/TV değişkenleri için yapılan t testi sonuçlarına göre ise sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde farklılık bulunmaktadır. Buna göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü alan işletmelerin olumlu denetim görüşü alan işletmelere göre daha düşük aktif büyüklüğe (ln(TV)), aktif devir hızına (TS/TV) ve borçluluğa (TB/TV) sahip oldukları ve denetim raporu gecikmesinin (DRG) daha uzun olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.

Tablo 6'da olumlu denetim görüşü kontrol grubu olarak alındığında; t testi sonuçlarına göre sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışındaki denetim görüşlerinin DRG, ln(TV), NİS/TV, TB/TV ve zskor değişkenleri için %1 anlamlılık düzeyinde farklılaştığı görülmektedir. TS/TV ve BYM değişkenleri için ise %5 anlamlılık düzeyinde farklılık bulunmaktadır. Buna göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü alan işletmelerin olumlu denetim görüşü alan işletmelere göre daha düşük aktif büyüklüğe (ln(TV)), likiditeye (NİS/TV), zskor değerine, aktif devir hızına (TS/TV) ve büyümeye (BYM) sahip oldukları ve denetim raporu gecikme (DRG) süresinin daha uzun olduğu ve daha yüksek borçluluğa (TB/TV) sahip oldukları görülmüştür.

Tablo 7
Kategorik Değişkenler İçin Ki-Kare Testi

Değişken	Olumlu Görüş	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçermeyen Olumlu Dışı Denetim Görüşü		Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçeren Olumlu Dışı Denetim Görüşü	
		frekans	frekans	ki-kare	frekans
ÖDG					
Olumlu Görüş	29	8	31,093***	3	45,268***
Olumlu Dışı Görüşler	1	22		27	
DKB					
Büyükler	16	8	2,584	8	2,584
Diğerleri	14	22		22	
FB					
Başarısız	10	15	1,714	28	23,254***
Diğerleri	20	15		2	

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 7’de yer alan ki kare testi sonuçlarına göre olumlu görüş kontrol grubu olarak alındığında sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşlerinin ÖDG değişkeni için %1 anlamlılık düzeyinde farklılık bulunmaktadır. Tablo 7’de kategorik değişkenlerin gruplara göre dağılımına bakıldığında ise sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü alan işletmelerin daha yüksek oranda önceki yılda olumlu dışı denetim görüşüne sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 7’de yer alan ki-kare testi sonuçlarına göre olumlu görüş kontrol grubu olarak alındığında sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşlerinin ÖDG ve FB değişkenleri için %1 anlamlılık düzeyinde farklılık bulunmaktadır. Değişkenlerin gruplara göre dağılımı incelendiğinde sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü alan işletmelerin daha yüksek oranda önceki yılda olumlu dışı denetim görüşüne sahip oldukları ve finansal olarak başarısız oldukları görülmektedir.

5.4.2. Korelasyon Testi Sonuçları

Açıklayıcı değişkenler arasında 0,80’den yüksek değerde korelasyon bulunması halinde çoklu doğrusal bağlantı ciddi bir problem haline gelmektedir (Gujarati, 2003, s. 359). Bu çalışmada korelasyon testi sonucunda bağımsız değişkenler arasında korelasyon değerinin 0,80’den yüksek olması durumunda çoklu doğrusal bağlantı

sorunun bulunduğu kabul edilmiştir. Bu bakımdan; çalışmada denetim görüşünü etkileyen faktörlerin belirlenebilmesi için çok değişkenli analiz uygulanmadan önce verilerde çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunup bulunmadığı korelasyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 8

Birinci Örneklem İçin Bağımsız Değişkenlerin Korelasyon Testi Sonuçları³

	DKB	DRG	ln(TV)	FB	BYM	NK/TV	NK/ÖK	CO	NİS/TV	TB/TV	TS/TV	zskor
ÖDG	-250 **	,273 **	-,353 ***	,304 ***	,002	-,180 **	-,190 **	-,117	-,121	-,011	-,240 ***	-,180 **
DKB		-,077	,522 ***	-,317 ***	,057	,250 ***	,258 ***	-,010	-,040	,038	,310 **	,175 **
DRG			-,210 ***	,248 ***	-,125 *	-,147 **	-,058	-,084	-,245 ***	,126 *	-,156 **	-,121
ln(TV)				-,553 ***	,127 **	,182 **	,172 **	-,216 ***	-,167 **	,151* *	,150 **	-,006
FB					-,067	-,617 ***	-,602 ***	-,316 ***	-,315 ***	,288 ***	-,340 ***	-,517 ***
BYM						,164 **	,141 *	-,050	,022	,045	,172 **	,052
NK/TV							,546 ***	,267 ***	,512 ***	-,431 ***	,139 *	,314 ***
NK/ÖK								,106	,231 ***	-,166 **	,104	,152 **
CO									,498 ***	-,532 ***	-,147 **	,861 ***
NİS/TV										-,704 ***	,154 **	,534 ***
TB/TV											,071	-,604 ***
TS/TV												,080

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 8'e bakıldığında en yüksek korelasyonun CO ile zskor değişkenleri arasında ve 0,861 seviyesinde olduğu ve diğer değişkenler arasında ise korelasyonun 0,80'den düşük olduğu görülmektedir. CO ile zskor değişkenleri arasındaki korelasyon değerinin 0,80'den yüksek olması nedeniyle bu iki değişken arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle Model 1'deki değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmaz iken; Model 3'de CO ile zskor

³ Sürekli değişkenler arasındaki korelasyonda Pearson; kategorik değişkenlerin bulunduğu durumlarda Spearman korelasyon katsayıları sunulmuştur.

değişkenleri arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunduğu için CO değişkeni modelden çıkarılarak Model 3 test edilecektir.

Tablo 9

İkinci Örneklem İçin Bağımsız Değişkenlerin Korelasyon Testi Sonuçları⁴

	DKB	DRG	ln(TV)	FB	BYM	NK/TV	NK/ÖK	CO	NİS/TV	TB/TV	TS/TV	zskor
ÖDG	-,269 **	,251 **	-,393 ***	,298 ***	-,059	-,204 *	-,213 **	-,156	-,132	,064	-,236 **	-,253**
DKB		-,048	,444 ***	-,271 **	,041	,166	,153	-,067	-,054	,029	,314 ***	,127
DRG			-,051	,158	-,227 **	-,176 *	-,018	-,240 **	-,416 ***	,280 ***	-,218 **	-,252 **
ln(TV)				-,590 ***	,196 *	,120	,176*	-,293 ***	-,161	,126	,230**	,081
FB					-,138	-,601 ***	-,586 ***	-,256 **	-,256 **	-,263 **	-,373 ***	-,506 ***
BYM						,115	,117	-,030	,025	,016	,167	,130
NK/TV							,517 ***	,404 ***	,482 ***	-,390 ***	,107	,321***
NK/ÖK								,152	,196*	-,101	,106	,161
CO									,684 ***	-,705 ***	-,208 **	,742***
NİS/TV										-,736 ***	,105	,624***
TB/TV											,092	-,682***
TS/TV												,067

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 9'da yer alan ikinci örneklem için yapılan korelasyon testi sonuçlarına göre bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu bulunmamaktadır. Korelasyon testi sonuçlarına göre CO ile zskor ve NİS/TV arasında ve TB/TV ve NİS/TV arasında nispeten yüksek korelasyon bulunmakla beraber bu değerlerin 0,80'den küçük olması dolayısıyla ikinci örnekleme dayalı veri seti kullanılan Model 2 ve Model 4 herhangi bir değişken çıkarılmadan test edilecektir.

⁴ Sürekli değişkenler arasındaki korelasyonda Pearson; kategorik değişkenlerin bulunduğu durumlarda Spearman korelasyon katsayıları sunulmuştur.

5.4.3. Çok Değişkenli Analiz Sonuçları

Çalışmanın bu kısmında denetim görüşünü etkileyen faktörlerin tespit edilmesi amacıyla seçilen bağımsız değişkenlere ilişkin ikili lojistik regresyon ve multinominal lojistik regresyon testi sonuçlarına yer verilmiştir.

5.4.3.1. İkili Lojistik Regresyon Sonuçları

Çalışmanın bu kısmında olumlu dışında denetim görüşü verilmesini etkileyen faktörleri açıklamaya yönelik SPSS 22.0 programı kullanılarak çalışmanın 4.3.3 kısmında belirtilen Model 1 “enter” yöntemi kullanılarak ikili lojistik regresyon analizi ile test edilmiştir.

Tablo 10

Modelin Omnibus Testi Sonuçları

	Ki Kare	df	Anlamlılık
Adım	177,974	12	0,000
Blok	177,974	12	0,000
Model	177,974	12	0,000

Tablo 10’da modelin anlamlılığı için yapılan Omnibus testi sonucunda ki-kare değerinin 177,974 ve anlamlılık düzeyinin 0,000 olduğu görülmektedir. Bu sonuç modelde yer alan bağımsız değişkenlerin bir bütün olarak denetim görüşünü önemli ölçüde açıkladığını ve modelin genel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 11

Hosmer ve Lemeshow Testi Sonuçları

Adım	Ki Kare	df	Anlamlılık
1	3,691	8	0,884

Tablo 11’de Modelin uyumu için yapılan Hosmer ve Lemeshow testi sonucunda ki-kare değerinin 3,691 ve anlamlılık düzeyinin 0,880 olduğu görülmektedir. Bu bakımdan anlamlılık düzeyi %5’den büyük olduğu için kurulan model-veri uyumunun yeterli seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 12

Model Özeti

Adım	-2 Log Olabilirlik	Cox ve Snell R ²	Nagelkerke R ²
1	73,470	0,620	0,826

Tablo 12’de yer alan model özeti tablo sonuçlarına göre modelde Nagelkere R² değerinin 0,826 olduğu ve Cox&Shell R² değerinin ise 0,620 olduğu görülmektedir. Buna göre; Nagelkere R² ve Cox&Shell R² testleri sonuçlarına göre modelde yer alan bağımsız değişkenler denetim görüşünü sırasıyla %82,6 ve %62,0 düzeyinde açıklamaktadır.

Tablo 13

İkili Lojistik Regresyon Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	Standart Hata	Wald	df	Anlamlılık	Exp(B)
ÖDG	6,534	1,255	27,119	1	0,000***	688,374
DKB	0,766	0,698	1,203	1	0,273	2,152
DRG	1,267	0,616	4,225	1	0,040**	3,548
FB	-0,961	0,861	1,245	1	0,265	0,383
LN(TV)	-0,746	0,288	6,703	1	0,010**	0,474
BYM	-2,859	1,805	2,510	1	0,113	0,057
NK/TV	-2,000	3,804	0,276	1	0,599	0,135
NK/ÖK	0,343	1,503	0,052	1	0,819	1,409
CO	-0,037	0,099	0,144	1	0,705	0,963
NİS/TV	-2,831	2,288	1,083	1	0,298	0,092
TB/TV	0,345	1,825	0,036	1	0,850	1,412
TS/TV	-0,950	0,789	1,448	1	0,229	0,387
Sabit	3,752	7,600	0,244	1	0,622	42,605

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 13’de yer alan Model 1’e ait lojistik regresyon testi sonuçlarına göre denetim görüşünün tahmin edilmesinde ÖDG değişkeni %1 düzeyinde; ln(TV) ve DRG değişkenleri ise %5 düzeyinde anlamlı değişkenler olarak görülmektedir. Model 1 sonucuna göre; önceki denetim görüşünün (ÖDG) olumlu dışında bir görüş olması ile denetim görüşünün olumlu dışında bir görüş olması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu sonuç; önceki çalışma bulgularıyla (Örneğin; Chen vd., 2001; Ireland, 2003; Habib, 2013; Keasey vd., 1988; Yaşar, 2016) ile uyumlu bir sonuçtur. Modelde denetim raporu gecikmesi (DRG) ile olumlu dışında denetim görüşü arasında pozitif ve anlamlı bir sonuç elde edilmiştir. Bu sonuç önceki çalışma sonuçlarını (Örneğin; Keasey vd., 1988; Habib, 2013; Chen vd., 2001; Ireland,2003; Laitinen ve Laitinen, 1998; Yaşar, 2016) desteklemektedir. Model 1 sonucunda işletme büyüklüğü (LN(TV)) ile olumlu dışında denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmüştür. Bu sonuç önceki çalışmaların bir kısmı (Örneğin; Habib, 2013; Hubaid ve Cooke, 2005; Keasey vd., 1988, Yaşar, 2016) ile benzerlik gösterirken bazı çalışma bulguları ile (Örneğin; Defond vd., 2000; Spathis vd., 2003) çelişmektedir. Bu sonuçlar çalışmanın H₂, H₃ ve H₄ hipotezlerini desteklemektedir.

Tablo 14*Lojistik Regresyon Analizi Sınıflandırma Sonuçları*

Denetim Görüşü	Tahmin Edilen Grup			
	Olumlu Görüş	Olumlu Dışı Görüşler	Doğru Sınıflandırma (%)	
Gözlenen Grup	Olumlu Görüş (n=92)	88	4	95,7
	Olumlu Dışı Görüşler (n=92)	9	83	90,2
	Toplam	101	87	92,9

Modelin doğru sınıflandırma başarısına ilişkin sonuçlar tablo 14’de yer almaktadır. Buna göre, lojistik regresyon modelin olumlu dışındaki denetim görüşlerini doğru sınıflandırma başarısının %90,2 olduğu ve toplam sınıflandırma başarısının ise %92,9 olduğu görülmektedir.

5.4.3.2. Multinomial Lojistik Regresyon Sonuçları

Araştırmanın bu kısmında sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışındaki denetim görüşlerini etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik olarak oluşturulan model sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre olumlu denetim görüşü alan gözlemler referans kategorisi olarak alındığında; çalışmanın 5.3.3. kısmında belirtilen Model 2’ye ait multinomial lojistik regresyon testi sonuçları tablo 15’de sunulmuştur.

Tablo 15*Multinomial Lojistik Regresyon Sonuçları*

Değişken	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçeren Olumlu Dışı Görüşler		Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçermeyen Olumlu Dışı Görüşler	
	Katsayı	Anlamlılık	Katsayı	Anlamlılık
ÖDG	10,660	0,000***	7,308	0,005***
DKB	1,417	0,417	1,179	0,341
DRG	3,110	0,041**	1,577	0,169
FB	1,974	0,646	-2,321	0,210
LN(TV)	-3,291	0,001***	-1,749	0,026**
BYM	-4,898	0,268	-3,952	0,341
NK/TV	-1,468	0,814	-0,855	0,913
NK/ÖK	0,215	0,842	-1,649	0,495
CO	0,766	0,137	0,610	0,229
NİS/TV	-12,488	0,077*	-10,594	0,114
TB/TV	8,415	0,078*	-2,285	0,557
TS/TV	-0,392	0,823	0,317	0,828
Sabit	24,159	0,246	20,953	0,204

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 15’de yer alan multinomial regresyon testi sonuçlarına göre; denetim görüşünü etkileyen faktörlerin sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı görüşleri ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşleri için kısmen farklılaştığı görülmektedir.

Sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışındaki denetim görüş verilmesinde ÖDG ve ln(TV) değişkenleri %1 anlamlılık düzeyinde, DRG değişkeni %5 anlamlılık düzeyinde, TB/TV ve NİS/TV değişkenleri ise %10 anlamlılık düzeyinde etkili olarak tespit edilmiştir. Buna göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışındaki denetim görüşleri ile önceki denetim görüşünün (ÖDG) olumlu dışında bir denetim görüşü olması, denetim raporu gecikmesi (DRG) ve işletmenin borçluluk düzeyi (TB/TV) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İşletmenin aktif büyüklüğü (ln(TV)) ve işletmenin likidite durumu (NİS/TV) ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna sonuca göre, çalışmanın H_{2A} , H_{3A} , H_{4A} , H_{6A} ve H_{8A} nolu hipotezleri desteklenmektedir.

Sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü verilmesinde; ÖDG değişkeni %1 düzeyinde ve ln(TV) değişkeni ise %5 düzeyinde anlamlı değişkenler olarak tespit edilmiştir. Buna göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü ile önceki denetim görüşünün olumlu dışında bir denetim görüşü olması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

İşletmenin aktif büyüklüğü ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, araştırmanın H_{2B} ve H_{4B} nolu hipotezleri desteklenmektedir.

Multinomial lojistik regresyon testi sonucunda elde edilen bulgular Ireland (2003)'ın çalışma sonuçları ile kısmen örtüşmektedir. Tablo 15'e göre; önceki denetim görüşünün (ÖDG) olumlu dışında olması işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışındaki denetim görüşü verilmesini ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü verilmesini pozitif ve anlamlı olarak etkilemektedir. Ireland (2003)'ın çalışmasında ulaştığı sonuçlar aynı yönde olup bu bulguyu desteklemektedir. Tablo 15'e göre işletmenin yüksek likiditeye sahip olması (NİS/TV) işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışındaki denetim görüşü verilmesini negatif ve anlamlı bir biçimde etkilemekte ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü verilmesini ise etkilememektedir. Ireland (2003)'ın çalışmasında ulaştığı bulgular bu sonucu desteklemektedir. Tablo 15'e göre işletmenin aktif büyüklüğü; işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışındaki denetim görüşü verilmesini ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü verilmesini ise negatif ve anlamlı olarak etkilemektedir. Ireland (2003)'ın çalışmasında elde ettiği bulgulara göre ise işletmenin aktif büyüklüğü ile süreklilik kapsamında olumlu dışında denetim görüşü verilmesi arasında negatif bir ilişki ve işletmenin sürekliliği kapsamı dışında verilen olumlu dışındaki denetim görüşü arasında ise pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Tablo 15'deki sonuçlara göre; işletmenin borçluluk düzeyi (TB/TV) ile işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü verilmesi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki elde edilirken, işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışındaki denetim görüşleri ile borçluluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişki elde edilmemiştir. Ireland (2003) borçluluk düzeyi ile işletmenin sürekliliği kapsamında ve işletmenin sürekliliği kapsamı dışında verilen olumlu dışındaki denetim görüşü arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmiştir.

Tablo 16*Multinomial Lojistik Regresyon Analizi Sınıflandırma Sonuçları*

Denetim Görüşü	Tahmin Edilen Grup			Doğru Sınıflandırma (%)
	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçeren Olumlu Dışındaki Görüş	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçermeyen Olumlu Dışındaki Görüşleri	Olumlu Görüş	
Gözlenen Grup				
Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçeren Olumlu Dışındaki Görüş (n=30)	28	2	0	93,3
Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçermeyen Olumlu Dışındaki Görüş (n=30)	3	24	3	80,0
Olumlu Görüş (n=30)	1	2	27	93,3
Toplam Oran (n=90)	35,6	30,0	34,4	88,9

Tablo 16'daki sınıflama sonuçlarına göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında denetim görüşü için doğru sınıflama başarısının %93,3 olduğu görülmektedir. Sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen denetim görüşlerinin tahmininde ise model %80,0 oranında bir başarı göstermiştir. Modelin toplam doğru sınıflandırma başarısının ise %87,8 olduğu görülmektedir.

5.4.4. Duyarlılık Testi Sonuçları

Çalışmanın bu kısmında, araştırmada elde edilen sonuçların güvenilirliğini test etmek adına finansal başarısızlık “FB” değişkeni yerine Altman (2000) yeniden düzenlenmiş (revised) Z’ skor modeli sonucunda elde edilen “zskor” değişkeni kullanılarak önce ileriye doğru (Forward: LR) ikili lojistik regresyon yöntemi ve daha sonra multinomial lojistik regresyon yöntemi uygulanmıştır.

5.4.4.1. İkili Lojistik Regresyon Sonuçları

Çalışmada ikili lojistik regresyon yöntemi ile elde edilen sonuçların güvenilirliğini test etmek için çalışmanın 5.3.3. kısmında açıklanan Model 3 ileriye doğru (Forward: LR) ikili lojistik regresyon yöntemi ile test edilmiştir.

Tablo 17’de görüldüğü üzere model üç adımda sonuçlanmıştır. Yapılan Omnibus testi sonucuna göre üçüncü adımda modelin ki-kare değerinin 167,553 seviyesinde olduğu ve anlamlılık düzeyinde 0,000 ($p < 0,05$) olduğu için bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasında ilişki olduğu görülmüştür. Modelin genel uyumu için yapılan Hosmer ve Lemeshow testi sonucuna göre ise üçüncü adımda ki-kare değeri 7,016 düzeyinde olduğu ve anlamlılık düzeyi 0,536 ($p > 0,05$) olduğu için model-veri uyumunun yeterli düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Modelde üçüncü adımda yer alan Nagelkere R^2 ve Cox&Shell R^2 sonuçlarına göre modeldeki bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni sırasıyla %79,7 ve %59,8 düzeyinde açıklamaktadır.

Tablo 17

Duyarlılık Testi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	B	Standart Hata	Wald	df	Anlamlılık	Exp(B)
Adım 1						
ÖDG	5,995	1,041	33,183	1	0,000	401,471
Sabit	-1,678	0,264	40,315	1	0,000	0,187
Adım 2						
ÖDG	5,942	1,066	31,098	1	0,000	380,669
LN(TV)	-0,575	0,191	9,020	1	0,003	0,563
Sabit	9,151	3,540	6,683	1	0,010	9420,121
Adım 3						
ÖDG	5,770	1,059	29,663	1	0,000	320,544
DRG	1,373	0,591	5,394	1	0,020	3,949
LN(TV)	-0,500	0,200	6,247	1	0,012	0,607
Sabit	-3,215	6,185	0,255	1	0,613	0,044

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Modele ilişkin bulgular tablo 17’de sunulmuştur. Tablo 17’de yer alan duyarlılık testi sonuçlarına göre denetim görüşünün tahmin edilmesinde ÖDG değişkeni %1 düzeyinde; DRG ve LN(TV) değişkenlerinin ise %5 düzeyinde anlamlı değişkenler oldukları görülmektedir. Yapılan duyarlılık testi sonucunda finansal başarı (FB) değişkeninin yerine “zskor” değişkeni kullanıldığında da modelde değişkenin önceki modeldeki gibi anlamsız çıktığı görülmektedir. Bu sonuçlar çalışmada elde edilen önceki bulguları desteklemektedir. Çalışmanın duyarlılık testi sonuçlarına göre H_2 , H_3 ve H_4 hipotezleri desteklenmektedir.

5.4.4.2. Multinomial Lojistik Regresyon Sonuçları

Bu kısımda sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü verilmesini etkileyen faktörlerin tespitine yönelik çalışmanın 5.3.3. kısmında belirtilen Model 4'e ilişkin multinomial lojistik regresyon sonuçları tablo 18'de sunulmuştur.

Tablo 18

Multinomial Lojistik Regresyon Sonuçları

Değişken	Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçeren Olumlu Dışı Görüşler		Sürekliliğe İlişkin Belirsizlik İçermeyen Olumlu Dışı Görüşler	
	Katsayı	Anlamlılık	Katsayı	Anlamlılık
ÖDG	10,705	0,000***	6,781	0,003***
DKB	1,884	0,306	1,398	0,270
DRG	3,695	0,017**	2,263	0,058*
zskor	0,616	0,657	1,387	0,257
LN(TV)	-3,527	0,000***	-1,637	0,024**
BYM	-4,723	0,308	-4,506	0,304
NK/TV	2,416	0,685	3,206	0,632
NK/ÖK	-0,217	0,806	-1,280	0,542
CO	-0,109	0,885	-0,525	0,457
NİS/TV	-6,389	0,338	-5,025	0,412
TB/TV	11,126	0,037**	0,567	0,898
TS/TV	-2,040	0,321	-1,524	0,400
Sabit	25,253	0,121	11,509	0,328

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 18'de yer alan duyarlılık analizi sonuçlarına göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü ile ÖDG, TB/TV ve DRG değişkenleri arasında pozitif ilişki tespit edilirken; olumlu dışı denetim görüşü ile ln(TV) değişkeni arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Duyarlılık testi sonuçlarına göre; önceki bulgulardan farklı olarak NİS/TV değişkenin anlamsız olduğu görülmektedir. Duyarlılık testi sonuçlarına göre, araştırmanın hipotezlerinden H_{2A} , H_{3A} , H_{4A} ve H_{8A} hipotezleri desteklenmektedir.

Tablo 18'deki duyarlılık analizi sonuçlarına göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü ile ÖDG ve DRG değişkenleri arasında pozitif ilişki; ln(TV) değişkeni arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuca göre; önceki bulgulardan farklı olarak DRG değişkenin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ

Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da imalat sanayi sektörü şirketlerine olumlu dışında denetim görüşü verilmesini etkileyen finansal ve finansal olmayan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Borsa İstanbul'da imalat sanayi şirketleri örnekleminde olumlu görüş alan ve olumlu dışında denetim görüşü verilen denetim raporları tek değişkenli ve çok değişkenli istatistikî yöntemler ile incelenmiştir. Çalışmanın kapsamında; işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü ve işletmenin sürekliliğine ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü verilmesini etkileyen faktörler araştırılmıştır.

Buna göre; olumlu dışında bir denetim görüşü alan işletmelerin olumlu görüş alan işletmelere göre daha düşük aktif büyüklüğe ($\ln(TV)$), aktif devir hızına (TS/TV), aktif karlılığa (NK/TV), likiditeye ($NİS/TV$) ve zskor değerine sahip oldukları ve denetim raporu gecikmesi süresinin ise daha uzun olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Ayrıca; olumlu dışında bir denetim görüşü alan işletmeler olumlu görüş alan işletmelere göre daha fazla önceki yıl olumlu dışında bir denetim görüşü almakta, dört büyük dışındaki denetim kuruluşları tarafından denetlenmekte ve finansal olarak başarısız olmakta olduğu görülmektedir.

Çalışmada sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışındaki denetim görüşü alan işletmeler olumlu denetim görüşü alan işletmelere göre daha düşük aktif büyüklüğe ($\ln(TV)$), aktif devir hızına (TS/TV) ve borçluluğa (TB/TV) sahip oldukları ve denetim raporu gecikmesinin (DRG) daha uzun olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Ayrıca, sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışındaki denetim görüşü alan işletmelerin olumlu denetim görüşü alan işletmelere göre daha düşük aktif büyüklüğe ($\ln(TV)$), likiditeye ($NİS/TV$), zskor değerine, aktif devir hızına (TS/TV) ve büyümeye (BYM) sahip oldukları ve denetim raporu gecikme (DRG) süresinin daha uzun olduğu ve daha yüksek borçluluğa (TB/TV) sahip oldukları yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Çalışmanın ikili lojistik regresyon sonuçlarına göre; denetim görüşünün olumlu dışında bir görüş olması ile önceki denetim görüşünün (ÖDG) olumlu dışında bir görüş olması ve denetim raporu gecikmesi (DRG) arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca, işletmenin büyüklüğü (lnTV) ile olumlu dışında denetim görüşü alınması arasında ise negatif bir ilişki olduğu görülmüştür. Çalışmanın duyarlılık testi sonuçları bu bulguları desteklemektedir.

Çalışmanın multinominal lojistik regresyon testi sonuçlarına göre; sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışındaki denetim görüşleri ile işletmenin önceki denetim görüşünün (ÖDG) olumlu dışında bir denetim görüşü olması, denetim raporu gecikmesi (DRG) ve işletmenin borçluluk düzeyi (TB/TV) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İşletmenin aktif büyüklüğü (ln (TV)) ve işletmenin likidite durumu (NİS/TV) ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışında denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü ile işletmenin önceki denetim görüşünün olumlu dışında bir denetim görüşü olması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İşletmenin aktif büyüklüğü ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışında denetim görüşü arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Çalışmanın duyarlılık testi sonuçlarına göre; çalışmanın önceki bulgularından farklı olarak sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü verilmesinde NİS/TV değişkeni anlamsız olduğu görülmektedir. Ayrıca, sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü verilmesinde denetim raporu gecikmesi (DRG) değişkeninin pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada olumlu dışında denetim görüşü verilmesini etkileyen faktörler ile sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşü ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşü verilmesini etkileyen faktörler istatistiki yöntemler ile tespit edilerek denetim görüşünün tahmin edilmesinde kullanılacak modeller oluşturulmuştur. Böylece, denetim görüşünü etkileyen faktörlerin ortaya konması ve denetim görüşü tahmini modelleri ile başta denetçiler ve firma yöneticileri olmak üzere ilgililerin karar alma süreçlerinde katkı sağlanması beklenmektedir.

Türkiye örnekleminde olumlu dışında denetim görüşü verilmesini etkileyen faktörlere ilişkin bulgular ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içeren olumlu dışı denetim görüşlerini ve sürekliliğe ilişkin belirsizlik içermeyen olumlu dışı denetim görüşlerini

etkileyen faktörlerin farklı olabileceğine yönelik bulgular ile bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Bu çalışmanın örnekleminin sadece sanayi sektörü şirketlerinden oluşması ve sadece 2013-2017 yılları arasındaki beş yıllık dönemdeki denetim görüşlerini baz alması bu çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda daha uzun dönemi kapsayan veriler kullanılarak farklı sektörler için denetim görüşünü etkileyen faktörlerin değişip değişmediği hususu incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Adiloğlu, B., ve Vuran, B. (2011). A multicriterion decision support methodology for audit opinions: the case of audit reports of distressed firms in Turkey. *The International Business & Economics Research Journal*, 10(12), 37-48.
- Adiloğlu, B., ve Vuran, B. (2017). Identification of Key Performance Indicators of Auditor's Reports: Evidence from Borsa Istanbul (BIST). *Journal of Economics Finance and Accounting*, 4(3), 256-261.
- Aktaş, R. (2003). Mali başarısızlığın öngörülmesi: İstatistiksel yöntemler ve yapay sinir ağı karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58 (04).
- Altman, E. I. (2000). Predicting financial distress of companies: revisiting the Z-score and ZETA models. Stern School of Business, New York University.
- Bell, T. B., & Tabor, R. H. (1991). Empirical analysis of audit uncertainty qualifications. *Journal of Accounting Research*, 350-370.
- Bozkurt, N. (2018). Muhasebe Denetimi (8. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Caramanis, C., & Spathis, C. (2006). Auditee and audit firm characteristics as determinants of audit qualifications: evidence from the Athens stock exchange. *Managerial Auditing Journal*, 21(9), 905-920.
- Chan, Y. K., & Walter, T. S. (1996). Qualified audit reports and costly contracting. *Asia Pacific Journal of Management*, 13(1), 37-63.
- Chen, C. J., Chen, S., & Su, X. (2001). Profitability regulation, earnings management, and modified audit opinions: Evidence from China. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 20(2), 9-30.
- Çaldağ, Y. (2007). SM-SMMM-YMM Sınavları İle İlgili Örnek Çözümlü Problemler Uygulamadan Örneklerle Muhasebe Problemleri Denetim ve Raporlama Finansal (5. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- DeAngelo, L. E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of accounting and economics*, 3(3), 183-199.
- DeFond, M. L., Wong, T. J., & Li, S. (2000). The impact of improved auditor independence on audit market concentration in China. *Journal of Accounting and Economics*, 28(3), 269-305.

- Dopuch, N., Holthausen, R. W., & Leftwich, R. W. (1987). Predicting audit qualifications with financial and market variables. *Accounting Review*, 62(3), 431-454.
- Doumpos, M., Gaganis, C., & Pasiouras, F. (2005). Explaining qualifications in audit reports using a support vector machine methodology. *Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management*, 13(4), 197-215.
- Durmuş, C., N., ve Taş, O. (2008). *SPK Düzenlemeleri ve 3568 Sayılı Mevzuat Kapsamında Denetim* (1. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Elitaş, C. (2011). *Muhasebe Denetiminde Çalışma Kağıtları*, Ankara: Gazi Kitabevi
- Fernández-Gámez, M. A., García-Lagos, F., & Sánchez-Serrano, J. R. (2016). Integrating corporate governance and financial variables for the identification of qualified audit opinions with neural networks. *Neural Computing and Applications*, 27(5), 1427-1444.
- Gaganis, C. (2009). Classification techniques for the identification of falsified financial statements: a comparative analysis. *Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management: International Journal*, 16(3), 207-229.
- Gaganis, C., & Pasiouras, F. (2007). A multivariate analysis of the determinants of auditors' opinions on Asian banks. *Managerial Auditing Journal*, 22(3), 268-287.
- Gaganis, C., Pasiouras, F., & Doumpos, M. (2007). Probabilistic neural networks for the identification of qualified audit opinions. *Expert Systems with Applications*, 32(1), 114-124.
- Gujarati, D. N. (2003). *Basic Econometrics* (4rd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Gücenme, Ü. (2004). *Muhasebe Denetimi* (1. Baskı). İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Güredin, E. (2010). *Denetim ve Güvence Hizmetleri SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler* (13. Baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Habib, A. (2013). A meta-analysis of the determinants of modified audit opinion decisions. *Managerial Auditing Journal*, 28(3), 184-216.
- Haftacı, V. (2016). *Muhasebe Denetimi* (4. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları
- Hudaib, M., & Cooke, T. E. (2005). The impact of managing director changes and financial distress on audit qualification and auditor switching. *Journal of Business Finance & Accounting*, 32(9), 1703-1739.

- Ireland, J. C. (2003). An empirical investigation of determinants of audit reports in the UK. *Journal of Business Finance & Accounting*, 30(7), 975-1015.
- Karacan, S., ve Uygun, R. (2016). Tekdüzen Muhasebe Sistemi ve Uluslararası Denetim Standartları İle Uyumlu Denetim Ve Raporlama (3. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Kaval, H. (2008). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS/IAS) Uygulama Örnekleri İle Muhasebe Denetimi (4. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Keasey, K., Watson, R., & Wynarczyk, P. (1988). The small company audit qualification: A preliminary investigation. *Accounting and Business Research*, 18(72), 323-333.
- Kepekçi, C. (2004). Bağımsız Denetim (5. Baskı). İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- KGK (2017) Bağımsız Denetim Standardı 570: İşletmenin Sürekliliği, Resmi Gazete. Sayı: 30017(M).
<http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/bdsyeni25.12.2017/BDS%20570-Site.pdf> adresinden alındı.
- KGK (2017). Bağımsız Denetim Standardı 560: Bilanço Tarihi Sonraki Olaylar, Resmi Gazete. Sayı: 30269.
<http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/bdsyeni25.12.2017/BDS%20560-Site.pdf> adresinden alındı.
- KGK (2017). Bağımsız Denetim Standardı 200: Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları Ve Bağımsız Denetimin Bağımsız Denetim Standartlarına Uygun Olarak Yürütülmesi, Resmi Gazete. Sayı: 30263.
<http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/bdsyeni25.12.2017/BDS%20200-Site.pdf> adresinden alındı.
- KGK (2017). Bağımsız Denetim Standardı 320: Bağımsız Denetimin Planlanması Ve Yürütülmesinde Önemlilik, Resmi Gazete. Sayı: 30264.
<http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/bdsyeni25.12.2017/BDS%20320-Site.pdf> adresinden alındı.
- KGK (2017). Bağımsız Denetim Standardı 700: Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturma Ve Raporlama, Resmi Gazete. Sayı: 30017(M).
<http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/bdsyeni25.12.2017/BDS%20700-Yeni.pdf> adresinden alındı

- KGK (2017). Bağımsız Denetim Standardı 705: Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi, Resmi Gazete. Sayı: 30017(M). <http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/bdsyeni25.12.2017/BDS%20705-Site.pdf> adresinden alındı.
- KGK (2018). Bağımsız Denetim Standardı 500: Bağımsız Denetim Kanıtları, Resmi Gazete. Sayı: 30443(M). <http://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/BDS/bdsyeni25.12.2017/BDS%20500-Site.pdf> adresinden alındı.
- Kirkos, E., Spathis, C., Nanopoulos, A., & Manolopoulos, Y. (2007). Identifying qualified auditors' opinions: a data mining approach. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 4(1), 183-197.
- Laitinen, E. K., & Laitinen, T. (1998). Qualified audit reports in Finland: evidence from large companies. *European Accounting Review*, 7(4), 639-653.
- Meyer, M. J., Rigsby, J. T., & Boone, J. (2006). The impact of auditor-client relationships on the reversal of first-time audit qualifications. *Managerial Auditing Journal*, 22(1), 53-79.
- Moalla, H. (2017). Audit report qualification/modification: Impact of financial variables in Tunisia. *Journal of Accounting in Emerging Economies*, 7(4), 468-485.
- Monroe, G. S., & Teh, S. T. (1993). Predicting uncertainty audit qualifications in Australia using publicly available information. *Accounting & Finance*, 33(2), 79-106.
- Özcan, A. (2016). Determining Factors Affecting Audit Opinion: Evidence from Turkey. *International Journal of Accounting and Financial Reporting*, 6(2), 45-61.
- Pourheydari, O., Nezamabadi-pour, H., & Aazami, Z. (2012). Identifying qualified audit opinions by artificial neural networks. *African Journal of Business Management*, 6(44), 11077-11087.
- Saif, S. M., Sarikhani, M., & Ebrahimi, F. (2012). Finding rules for audit opinions prediction through data mining methods. *European Online Journal Of Natural and Social Sciences*, 1(2), 28-36.

- Selimoğlu, S. K., Özbirecikli, M., Uzay, Ş., Kurt, G., Alagöz, A. & Yanık, S. (2011). Muhasebe Denetimi. (3. Baskı). Selimoğlu, S.K. & Uzay, Ş. (Eds.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sermaye Piyasası Kurulu (2006). Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ. (Seri: X, No: 22) <http://spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/590> adresinden alındı
- Spathis, C. T. (2003). Audit qualification, firm litigation, and financial information: an empirical analysis in Greece. *International Journal of Auditing*, 7(1), 71-85.
- Spathis, C., Doumpos, M., & Zopounidis, C. (2003). Using client performance measures to identify pre-engagement factors associated with qualified audit reports in Greece. *The International Journal of Accounting*, 38(3), 267-284.
- Spathis, C., Doumpos, M., & Zopounidis, C. (2004). A multicriteria discrimination approach to model qualified audit reports. *Operational Research*, 4(3), 347-355.
- Usul, H. (2015). TMS ve TFRS Uygulamalı Türkiye Denetim Standartlarına Göre Bağımsız Denetim (2. Baskı) Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yaşar, A. (2016). Olumlu Görüş Dışındaki Denetim Görüşlerinin Veri Madenciliği Yöntemleriyle Tahminine İlişkin Karar Ve Birliktelik Kuralları. *Mali Cozum Dergisi*, 81-109.
- Yaşar, A. (2017). İşletmenin Sürekliliğinde Ortaya Çıkan Belirsizliğin Bağımsız Denetim Raporlarındaki Denetçi Görüşleri Açısından İncelenmesi: Bist'de İşlem Gören Sınai Şirketlerine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(1), 58-85.
- Yaşar, A., Yakut, E., & Gutnu, M. M. (2015). Predicting qualified audit opinions using financial ratios: Evidence from the Istanbul Stock Exchange. *International Journal of Business and Social Science*, 6(8), 57-67.
- Zdolšek, D., Jagrič, T., & Odar, M. (2015). Identification of auditor's report qualifications: an empirical analysis for Slovenia. *Economic Research-Ekonomska istraživanja*, 28(1), 994-1005.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Murat MAT
Doğum Tarihi : 17.09.1990
E-Posta Adresi : murat.mat@osmaniye.edu.tr
Unvanı : Araştırma Görevlisi

Eğitim Bilgileri

Yüksek Lisans : Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, 2016-2018.
Lisans : Bahçeşehir Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İngilizce İşletme Bölümü, 2010-2015.
: Bahçeşehir Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İngilizce Ekonomi Bölümü (Çift Anadal), 2012-2015.

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/09/2018

Tez Başlığı / Konusu: Bağımsız Denetim Raporlarında Denetim Görüşünü Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Borsa İstanbul'da Bir Uygulama

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 70 sayfalık kısmına ilişkin, 12/09/2018 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme tiplerinden biri uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 28'dir.

Filtreleme Tip 1 (maksimum %30)

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça dâhil,
- 3- Alıntılar dâhil.

Filtreleme Tip 2 (maksimum %10)

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar dâhil,
- 4- 5 Kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

12.09.2018

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Murat MAT

Öğrenci No: 15YLIS1221

Anabilim Dalı: İşletme

Programı: İşletme Tezli Yüksek Lisans Programı

Statüsü: Y.Lisans Doktora

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Dr. Öğr. Üyesi Servet ÖNAL

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR.

Arş. Gör. Erdem KÜRKLÜ

(Unvan, Ad Soyad, İmza)